

Psykologiens historie

Se forelesningsplan etter kommentarer og oppsummeringer

h-04

Kapittel 1. Om sjelen

Betegnelsen "psykologi" første gang ca. 1500 (av en kroatisk filosof – Marcus Marulus). Alminnelig bruk på 1700-tallet, Tyskland 1732 og 1734 (Christian Wolff), noe seinere i Frankrike og på 1800 i England.

Psykologi kan splittes opp i "psycho-logos". Siden "logos" står for "fornuft" og "mening", og "psyche" står for "sjelslivet" kan vi vel snakke om psykologi som en slags "psykens logikk" eller "psykologikk".

"Psyche" står for "sjelslivet" i klassisk tenkemåte. (men betyr "sommerfugl" på gresk). Filosofien om sjelslivet i det klassiske Hellas er slik en forløper for psykologi. Herfra har vi et skille mellom en fri sjel (Platon) og en bundet sjel (Aristoteles) som har påvirket mye tenkning seinere.

Fri sjel: Sjelen har en forankring i en egen verden (ideenes verden), holder midlertidig til i legemet, men forlater det i drøm eller ekstase, og når en dør. Stemmer bra overens med kristne ideer om konflikt mellom kroppslige lyster og sjelelig renhet, og mellom gode og onde krefter, og var dominerende for kirken (via Augustin) i middelalderen.

Bundet sjel: Sjelen er bundet til kroppen, nærmest som en del av den. Eksisterer ikke uavhengig av kroppen og forsvinner med den. Finnes i alle levende organismer, den er en slags "form" for væremåten. –Men A. mente også den var en avspeiling av guddommen. Dominerte en bestemt kristen tenkning via Thomas Aquinas fra 1200-tallet.

Det har vært en del diskusjon om ånd i forhold til sjel, hvor ånd ofte ansees som ekstra høyverdige sjelsfunksjoner.

Det har vært to typer dominerende problemstillinger i forsøket på å forstå sjelen i Europa, hvor vi finner oppspillet til psykologien: Vitalisme vs. Mekanistiske forklaringer, og dualismedebatten.

Vitalisme vs. Mekanistiske forklaringer

Vitalisme står for et syn om at organiske prosesser (liv) er kvalitativt ulik anorganiske slik at det ikke er overgangsformer mellom disse og levende prosesser bare kan skapes av andre livsprosesser. Organiske prosesser ansees å være målrettet og ha indre, styrende krefter som styrer organismen etter en helhetlig plan og som har en egen energikilde og fungerer samstemt som en helhet. Program for dette på 1700-tallet som reaksjon på mekanistisk syn.

Mekanisme i denne sammenhengen er et syn om at hendelser i verden, inklusive menneskelig væremåte, kunne beskrives og forklares som kjeder av klart avgrensede deler som griper inn i

og påvirker hverandre omtrent som delene i et urverk. Dette kunne også uttrykkes i form av matematiske lover, eksemplene her var Galileo og Newtons studier av himmellegemenes bevegelser og av forholdet mellom naturobjekter.

Mekanistiske beskrivelser ble støttet opp av en framvoksende vitenskap på 16- og 17hundretallet. To framtrepende eksempler er Keplers beskrivelse av øyet som et optisk instrument på 1600-tallet, og Harveys beskrivelse av blodløpet i 1628. Her ble hjertet redusert til en blodpumpe.

Dualismedebatt

Dualismedebatten var en debatt om forholdet mellom sjel og legeme. Descartes var den som klartest la fram dette som to atskilte og kvalitativt ulike fenomener: På den ene siden sjelen (og det psykiske), på den andre siden legemet (og det fysiske). Med sitt "Cogito, ergo sum" fastla han også det sentrale sjelelige kjennetegn som det å tenke og å være bevisst noe. Vi får en sjelelig verden (res cogitans) som kjennetegnes ved bevissthet, og en fysikkens verden (res extensa) kjennetegnet ved romlig utstrekning.

Det har vært ulike syn på forholdet mellom sjel og legeme:

Parallellisme (parallele prosesser)

Identitetsteori (to sider av samme substans)

Materialisme (benektelse eller reduksjon av psykiske forhold)

Idealisme (benektelse av materielle forhold som "egentlig" virkelighet)

Kapittel 2. Sjeleliv og fakultetspsykologi

Diskusjoner om sjelen handlet om struktur og funksjon.

Strukturen gikk ut på at sjelen kunne bestå av noen deler som lå lengre fra og høyere opp enn sansene. Funksjonene gikk ut på at noen er aktive og noen er passive, og at noen er mer mentale og spirituelle mens andre er mer knyttet til kropp og sanser. De ulike funksjonene ble ansett som **fakulteter**.

De høyere aktive delene er intellektet og viljen, mens de lavere er sansene og lystene. En tenkte seg at forbindelsene lå på samme trinn, slik at intellektet hadde forbindelse med viljen og sansene med lystene. Denne modellen ga også grunnlag for en slags "erkjennelsens stige" som beskrev de **kognitive, eller rasjonelle, funksjonene**, hvor første trinn er sansning og siste trinn er refleksjon. En regnet med fem veier til erkjennelsen, dvs. fem sanser: Syn, hørsel, lukt, smak og følelses(berørings)ans.

Dette ga videre grunnlag for ideer om en fellessans, som var en slags koordinator av ulike sansetrykk (spesielle sansninger). Dessuten ble det ideer om forestillingsbilder og forestillingsevne, om hukommelse og hukommelsesteknikker, dømmekraft, instinkter, intellekt og dynamikk i form av ideer om følelser eller affekter og vilje. Det siste inngikk i beskrivelsen av **konative, eller irrasjonelle, dynamiske funksjoner**.

Dette ga også grunnlag for en tredeling av sjelslivet i erkjennelse, følelse og vilje.

Som eksempel på hvor lang dette ble drevet var en liste på 40-50 fakulteter foreslått av den skotske filosofen Thomas Reid i 1785.

Et av "restene" fra slike diskusjoner var ideer om at funksjonene hadde bestemte plasser i hjernen. Dette ville kunne avleses i form av størrelse, og sette preg på personens utseende. Dette er kjent som "frenologi".

Kapittel 3. Bevisstetspsykologi og assosiasjonisme

Descartes pekte på at en ikke kan vite annet om sjelen enn det den uttrykkes igjennom. Det den uttrykkes igjennom er den bevisstheten vi kan ha om noe. Dermed pekte han ut noe, altså bevisstheten, som er tilgjengelig for observasjoner, og som ble en inngang til systematiske studier. Bevisstheten ble noe det ble mulig å samle kunnskap om. Den gir et objekt for kunnskap. Dette ble faktisk også utgangspunktet for psykologien fra 1700- og 1800-tallet, og ble et startpunkt for vitenskapelig psykologi.

Bevisstheten ble et sentralt anliggende særlig for en engelsk filosofi som har sin første framstående representant i Thomas Hobbes på 1600-tallet, og som omfattet Berkeley, Hume, Stuart Mill far og sønn og Alexander Bain som sistemann fra 1850-årene. Filosofien er kjent som empirisistisk og assosiasjonistisk. Det er også en fransk assosiasjonistisk tradisjon fra Condillac (ca 1750) og en tysk med Herbart (ca. 1800).

Empirisistisk (eller empirisme) innebærer en synsmåte om at all kunnskap kommer gjennom sansene, og kan/bør begrunnes i sansbare egenskaper og/eller påviselige observasjoner. Dette gir en skepsis mot prinsipper og generaliseringer som ikke har klare forankringer i noe virkelig, dvs. empirisk. Det gir også en skepsis mot ideer om at noe er medfødt, dvs. allerede inne i bevisstheten før det er gjort noen observasjoner.

Assosiasjonistisk står for en beskrivelse av at og hvordan tanker og/eller tankeelementer kan kombineres. Dette innebærer også at en kan tenke seg bevisstheten inndelt i elementer. For empirisistene var det sansene som utgjorde disse elementene. Aristoteles hadde beskrevet assosiasjoner, og lansert lovene om assosiasjoner ved likhet, samtidighet (nærhet i tid) og kontrast (eller motsetninger). John Locke gjorde forsøk på en systematisk framstilling i "Essay concerning human understanding" i 1700.

Assosiasjonistene hadde et stort oppslag på programmet. De søkte å forklare erkjennelse, spesielt hvordan vi kan komme til sann kunnskap. De ville forklare hukommelse og tenkning, og de ville også anvende assosiasjonslovene til å forklare hvordan vi kan føle noe og hvordan vi motiveres til noe.

Oppsummering: Filosofene før psykologien 5

Kapittel 4. Den "nye" eksperimentalpsykologien

Assosiasjonistenes "program" var egentlig nærmest paradoksalt: De la vekt på at kunnskap måtte samles på grunnlag av sansninger, som vil si observasjoner. Men de stilte ikke krav til hvordan disse observasjonene skulle foregå. Dette blir helt avgjørende viktig når det viser seg at to personer ikke bare trekker ulike slutninger etter å ha observert noe, men også er uenige om hva som faktisk observeres. Assosiasjonistene slo seg til ro med filosofiske spekulasjoner, og gjorde aldri noe forsøk på å teste om spekulasjonene faktisk stemte.

I vitenskap stilles det krav til kunnskap på en annen måte enn i filosofien. Det er vanlig å tenke seg vitenskapelighet slik at det handler om å framsette en påstand, og så teste om dette faktisk stemmer gjennom et forsøk. Det er flere varianter av dette.

Men det sentrale forholdet er allikevel at observasjoner skal kunne gjentaes, det vil si at de må være etterprøvbare. Det krever igjen at de må være kommuniserbare: De må kunne rapporteres eller meddeles på en slik måte at andre kan gjenta observasjonen og/eller forsøket. Dette betyr at metoden blir sentral i dannelsen, eller produksjonen av vitenskapelig kunnskap. Sagt på en annen måte: Vitenskapelig kunnskap er kunnskap som er produsert i overensstemmelse med kravene til etterprøvbarhet og kommuniserbarhet (som er to sider av samme sak).

En skal legge merke til et avgjørende poeng her: Vitenskapelighet angir en vei til kunnskap (eventuelt sannheten) som er alternativ til den autoritære veien til kunnskap. Det vil si at det er metoden, ikke religion, ideologi eller menneskelige autoriteter av noe slag som avgjør om en bestemt kunnskap er holdbar eller ikke.

Denne utviklinga av vitenskapelig kunnskapsproduksjon er en generell forløper for psykologisk vitenskap – sammen med filosofien. Psykologien har dessuten en spesifikk forløper i nevrologisk- og fysiologisk forskning, og to direkte oppspillere- og en "oppstarter" for psykologisk vitenskap.

Generell forløper:

I Europa hadde denne nye, vitenskapelige veien til kunnskap vært iferd med og åpnes siden Copernicus' heliosentriske teori fra midten på 1500-tallet (1543). Kepler beskrev øyet som linse (og projisering av et omvendt bilde) ca 1600, men hovedoppgavelsen var lovmessighetene i planetenes bevegelser. Francis Bacon (1561-1626) gjorde arbeider over metode, med vekt på induksjon og eksperimentering. Galileo (1564-1642) støttet Copernicus og gjorde mange studier av kulebaner og hurtighet og mange oppdagelser i verdensrommet (Venus faser, 4 jupitermåner), og Newton (1642-1727) som gjorde matematiske beregninger av objektbevegelser og utformet et verdensbilde som sto fast helt til Einsteins arbeider om relativitet i starten av det 20 århundre.

Vitenskapselskaper ble dannet i England (1600), Frankrike (1660) og Tyskland (1700). På 1700-tallet begynte en å få arbeider innen anatomi, fysiologi, botanikk og lingvistikk.

Spesifikk forløper:

Nevrologisk- og fysiologisk forskning: se oppsummering 7

To oppspillere:

Weber og Fechner, se oppsummering 8

Weber: Kartla en topunkt-terskel som var millimeter på fingertuppene og tunga, flere centimeter på ryggen.

Oppsummering 9

Startfiguren og grunnleggeren:

Wilhelm Wundt, se oppsummering 11-12

Wundt skrev program for psykologi. Satte i gang forskning på mange områder, utdannet en lang rekke nye forskere.

Mente at bevisstheten var psykologiens objekt, skulle studeres ved eksperiment og selvobservasjon. Fundamentet her er introspeksjon, eller eksperimentell selviakttagelse. Forskning: Sansepsykologi, psykofysikk, tidsbedømming, oppmerksomhetsstudier, assosiasjons-studier, og mange flere. Spesielt: Videreutvikling av Donders metode. Følelseteori: Følelse fikk status som eget tredimensjonalt bevissthetselement som kunne karakteriseres i forhold til lyst-ulyst, spenning-utløsning og opphisselse(uro)-beroligelse(hemming).

Teoretisk: Voluntaristisk. Karakteriserte ellers bevissthet som umiddelbar eller mediert (middelbar) og som aktiv. Det siste omfatter et oppmerksomhetsfokus (Blickpunkt) og et omgivende felt som en har fornemmelsen av. Bevissheten består av aktive deler som kan gå sammen i kreative synteser.

Metodekritikk, se oppsummering 10

Andre tidlige pionerer: Ebbinghaus, William James, Franz Brentano, Wurzburgskolen og Titchener.

Ebbinghaus (1850-1909): Inspirert av Fechner, tok sikte på å studere hukommelse sett i forhold til omfang av innlært materiale og tid. Det vil si at han også ville se hvordan psykologiske forhold varierte sammenlignet med fysiske.

Problemet: Å finne et nøytralt og kvantifiserbart materiale. E. skapte 2300 "meningsløse" stavelser. Han satte opp en liste tilfeldig trukkedde, lærte listen ved å lese den opp for seg selv, og kunne studere hukommelse enten ved sparemetoden (tid det tok å lære listen på nytt) eller antall huskede elementer. Utga "Om hukommelse" i 1885.

Hovedfunn: Jo flere elementer, jo lengre tid for å lære (huske hele lista). Overlæring (ekstra repetisjoner) bedrer hukommelse. Glemselskurven som uttrykk for tid siden innlæring. Repetisjoner, dvs. å lære på nytt, gjør hukommelse mer effektiv. Kartla enkelte assosiative forbindelser.

Videreføring: Georg Muller i Göttingen. Eleven Adolf Jost fant her at når to assosiasjoner er like sterke, vil den eldste vare lengst (sammenlign med eldres tendens til å huske barndom!) Mary Calkins med parvis assosiasjonsmetode i 1894 (to ord læres parvis, gjenkalling ved at første ord blir oppgitt)

Franz Brentano (1838-1917): Utga akt-psykologi i 1874. Karakteriserte bevisstheten som intensjonal. Det vil si at det alltid er rettet mot noe. Mente at det er denne intensjonale handlingen eller akten som er egentlig bevissthet, ikke objektet i seg selv. Utgangspunkt for fenomenologisk og etter hvert også eksistensialistisk tenkning (Husserl, Sartre). Inspirerte også Freud.

William James (1842-1910): Utga "Principles of psychology" i 1890. Bevisstheten som aktivitet og prosess ("stream of consciousness"). Forskning bør gjøres på bevissthetsens betingelser, dvs. bevissthet hos ulike personer under ulike forhold. Sant er det som virker

(pragmatisk sannhetsbegrep) og teorier om følelser, vaner (habits) og selvet (som objekt og som subjekt, meg og jeg).

Edward Titchener (1867-1927): Bevisstheten definert som de mentale prosesser som finner sted på et gitt tidspunkt. Skiller avhengige og uavhengige erfaringer, hvor den første beror på personen selv og er psykologiens objekt. Introspeksjon som eneste metode (hvor stimulusfeilen er et hovedproblem), beskrivelse av bevissthetselementer hvor han bl.a. identifiserte 32820 ulike visuelle- og 11600 ulike auditive sansninger. Dessuten består bevissthet av forestillingsbilder (som varierer i kvalitet, intensitet, varighet og klarhet) og affekter (følelser). Gjennomført assosiasjonist og benektet muligheten av kreative synteser.

Wurzburgskolen: Oppstart med Oswald Kulpe (1862-1915) i 1894. Gikk mot Wundt med å hevde at enhver tanke må ha en spesifikk referanse i sansning, forestilling eller følelse. Mente at tanker kunne være forestillingsløse, som ga en berømt kontrovers med Titchener. Oppdaget betydningen av innstilthet for tenkning.

Kapittel 5. Det abnormale og det okkulte

Den utviklinga som resulterte i en psykologisk vitenskap fokuserte på bevisstheten som "normalfenomen", som felles trekk ved menneskelig tenkemåte og som observerbar, målbar og kvantifiserbar. I samme århundre var det også forsøk på å finne forklaringer på "mentale forstyrrelser", sammen oppfatninger av bevisstheten som ubevisst og med ukjente krefter og fenomener som trengte oppdagelse.

"Mentale forstyrrelser" handler om det vi i dag kaller "Psykiske vansker", "psykisk sykdom", eller andre ting. Slike problemer er kjent nesten fra så langt tilbake som vi har opptegetninger. Det var uklare avgrensninger av dette i Europa i middelalderen. Mange mener at hekseprosessene i ca 1450-1750 rammet mange med psykiske vansker. Samtidig ble personer med slike problemer også internert på store områder og ofte i store fengselslignende bygninger som ble ledige da spedalskheten forsvant på 16- og 1700tallet.

Forklaringer av mentale forstyrrelser varierte, og det var først på 1800-tallet at dette ble legevitenskapens område. Vitenskapen "psykiatri" fikk navnet sitt av Reil i 1808. Den omfattet en dominerende materialistisk, naturvitenskapelig og biologisk forklaring. Særlig framtrekkende var ideen om arvelig degenerasjon som stammet fra Morell 1857. Ei lærebok ble skrevet av Wilhelm Griesinger rundt 1860. Side om side fortsatte en romantisk, idealistisk preget oppfatning av "galskap" som et uttrykk for dype, uoppdagede krefter i sjel livet. Dette sto lenge nærmere en psykologisk forklaringsmåte.

Behandlingsmessig representerer Pinels frisetting av de gale i Bicetre 1792 et veiskille. Oppsamlingsstedene ble nå kalt asyl, eller "fristed". Det ble opprettet mange slike på 1800-tallet, de to første i Norge var Gaustad i 1855 og Rotvold ca. 1875. De har alle en arkitektur som er bygd over en felles lest, panoptikonet, som også var inspirasjonen for fengselsarkitekturen. Det var flere ulike tilnæringer til behandling. En type var "moralisk behandling" fra ca 1820-1850 med vekt på behandling i små institusjoner med vekt på korrekt opptreden fra så vel behandlere som pasienter.

Et hovedpoeng i ny medisinsk vitenskap er klassifikasjonen, dvs. beskrivelse av ulike problemtyper. Det var ulike varianter av dette i starten. Disse er ikke relevante i dag, men

skillet mellom psykose (oppfattet som en hjernelidelse) og nevroser ser ut til å være etablert ca 1845. Den første gangbare klassifikasjonen ble gjennomført av Kraepelin i 1890-årene. Hans lærebok fra 1899 har hatt stor betydning for psykiatrien.

-Det må nevnes her at det utviklet seg også andre tilnærminger enn den arvedegenerative på 1800-tallet, som førte mer eller mindre direkte over i en klassifikatorisk psykiatri. En av disse var fransk nevropsykiatri med Charcot og Janet som viktige personer, en annen var dynamisk psykologi, med Freuds psykoanalyse som oppstartpunkt. Størst rolle spilte beskrivelser av hysteri og nevrasteni i andre halvdel av 1800, begge med forklaringer i retning av "nervene". Briquet (1859) beskrev hysteriske fenomener og mente de skyldtes hjernenevrose og forstyrret sensibilitet, Beard (1869) beskrev nevrasteni som en form for utbrenthet og mente det skyldtes en uttapping av nerveenergi.

Samtidig med utvikling av forståelsesformer for "mentale forstyrrelser" foregikk det på 1800-tallet en "utforskning" av uvanlige bevissthetstyper som ble "oppdaget" av prestene Gassner og legen Mesmer. Gassner fant ut at han kunne henvende seg til demoner inne i personer, provosere dem til å vise seg gjennom ulike symptomer, og så drive ut demonen når han/hun viste seg. Mesmer så dette i forhold til en universell grunnkraft han mente gjennomtrengte universet og viste seg i fenomener som elektrisitet og magnetisme. Han mente å gjenfinne en slik grunnkraft i periodiske lidelser som denne kvinnen hadde, og forsøkte å stabilisere henne ved bruk av magneter i 1774.

Pasienten følte en bølge av varme i kroppen ved dette tiltaket, noe som hadde en helbredende effekt. Mesmer kalte det "animalsk magnetisme". Han videreutviklet dette og hadde stor suksess som helbreder i Paris i perioden 1877-1785. Markien av Puysegur oppdaget en variant: Noen av "pasientene" kunne oppnå en tilstand av klarsynt konsentrasjon som ble kalt "kunstig somnabulisme". Altså kunne "magnetisøren" produsere en slik bevissthetstilstand hos andre. Det flytter også fokus på ressursene hos "pasienten".

I første halvdel av 19 århundre var det mange som reiste rundt med oppvisninger av fenomenet. Legen James Baird observerte en slik i 1841, og begynte en systematisk utforskning av fenomenet som han mente var en slags "nervesøvn" som handlet om at bevisstheten ble innsnevret og fokusert. Her fikk fenomenet navnet "hypnose", og det ble bl.a. vist at dette kunne brukes som bedøvelse under operasjoner.

Den franske professor i nevrologi Charcot (1835-1893) tok hypnose et skritt videre ved å se en likhet mellom hysteriske og hypnotiske tilstander. Både kramper, lammelser og hukommelsestap forekommer hos begge. Charcot mente at begge kunne skyldes et svekket nervesystem. Han demonstrerte hypnotisk bortfall og tilbakefall med pasientene sine foran tilhørere på sykehuset hvor han var overlege. Lege Bernheim i Nancy (Nancy-skolen) mente at dette ikke dreide seg om patologi, men om almenmenneskelige suggestibilitet. Han gikk over til å benytte suggesjon i våken tilstand (dvs. uten transe), og kalte dette **psykoterapi**. Bernheim fikk støtte av Gabriel Tarde og Gustave LeBon, som la vekt på henholdsvis imitasjon som fenomen på linje med suggesjon, og LeBon som så dette som hovedmekanisme i massens psykologi (1890-årene). Pierre Janet (1859-1947), som etterfulgte Charcot, gjorde psykologiske analyser av pasienter med ulike typer problemer. Han mente at pasientenes problemer handlet om at de hadde "fikse ideer" som befant seg i det ubevisste pga. en innsnevring i bevissthetsfeltet som skyldtes svikt i tilgang på mental energi. Janet mente at dette var en parallell til det som skjer under hypnose.

Et annet "fenomen" som samlet interesse var forestillinger om ubevisste krefter i bevisstheten. Det var et grunnlag for dette i ulike "besjelingsideer" i romantiske natur- og åndsfilosofier (Fichte, Schelling, Schopenhauer). Her hadde det ubevisste status som en egen sjelelig sfære. En hadde også ideer om at sjelen utviklet seg fra det ubevisste til det bevisste (Carus, 1846). Fechner hadde også antagelser om det ubevisste som noe mye mer omfattende enn det bevisste livet. Filosofen von Hartmann publiserte ei bok om det ubevisste i 1869.

Et tredje fenomen hadde de samme kildene mer eller mindre som de to første, dvs. ideer om et Flytende sjeleliv med mange utslag og forbindelser. Det lå også i disse forestillingene ideer om en åndelig verden som sjelene hadde fri tilgang til. Når dette ga seg utslag i bankeånder hos John Fox i New York i 1848, fikk mange en bekreftelse på at det fantes åpninger mot en ny verden. Åndene kunne svare på spørsmål, det ble arrangert seanser for merkelige fysiske fenomener, etter hvert kontakt med avdøde. Fikk navnet "spiritisme", til Europa i 1852. Mye diskusjoner og skepsis, etablering av "Selskaper for psykisk forskning" i London 1882, Hvor Myers som formann antok et "subliminalt" selv. Mye diskusjon om psykiske "randsonerfenomener" (okkultefenomener) mot 1900.

Kapittel 7. Psykoanalyse

Medisinen hadde nådd langt mot slutten av det 19 århundre. Men den hadde stoppet opp overfor den formen for problemer som Charcot og Bernstein strevde med å finne forklaringer på: Hysteriske lidelser av ulike slag, tvangstanker og tvangshandlinger og andre "lettere" tegn på psykiske forstyrrelser. Det kunne være en særlig utfordring at hysteriene viste kroppslige symptomer, men flere av dem ga ikke nevrologisk mening (som f. eks. "hanskelammelsen").

Forsøkene på å finne forklaringer resulterte etter hvert i en behandlingsform, en teori for mentale lidelser og en allmenn psykologisk teori med vekt på barndom og seksualitet som ble dominerende for mange vitenskaper og kunstretninger fram til midten av det 20 århundre og enda lengre. Den direkte opphavsmannen til dette var den jødiske legen Sigmund Freud fra Wien. Freud var i utgangspunktet naturvitenskapsmann. Han hadde spesialisering i nevroanatomy og nevrologi, hadde arbeidet som assistent i laboratoriet til Ernst Brucke, og hadde arbeidet på ålens testikler (!), afasi og cerebral parese.

Se **15** for en oversikt over påvirkninger på Freud

Freud fant retningen for teorien i samarbeid med kollega Joseph Breuer. Breuer hadde begynt å bruke hypnose i forsøkene på å helbrede sin pasient Bertha von Pappenheim, kjent som kasus "Anna O" i litteraturen. Han oppdaget at Annas symptomer kunne henge sammen med bestemte hendelser i livet hennes, og at symptomene forsvant når hun gjenopplevde de opprinnelige følelsene i tilknytning til hendelsene. Breuer avsluttet behandlingen da Anna O syntes å knytte seg til han på en unaturlig måte, bl.a. ved en innbilt graviditet.

Dette ga grunnlag for en rekke viktige begreper. Mest direkte var dette katharsis, men også ideen om barndomsopplevelsens betydning, ubevisst påvirkning og overføring. Begrepet "psykoanalyse" dukket først opp i 1896.

Se **16** for en oversikt.

Et viktig moment er at hypnose ble oppgitt fordi den ikke syntes å gi varige endringer. Freud mente det var nødvendig å finne tak i de viktige opplevelsene under full bevissthet. Dette ble en bakgrunn for en ny metode: Fri assosiasjon eller frie innfall. Metoden ble brukt i forhold til en teori hvor bevisst liv og atferd ble ansett som bare delvis påvirket av det bevisste.

Et eksempel på tenkemåten er drømmetyding: En ser for seg en "egentlig" drøm styrt i stor grad av driftene: Dette er den latente drømmen. Den latente drømmen tåles ikke i bevisstheten. Det gjøres derfor et drømmearbeid som fordreier den latente drømmen slik at en får den drømmen som en egentlig opplever: Den manifeste drømmen. Legens eller psykologens oppgave, han/hun kalles "analytiker", består i å tolke den manifeste drømmen slik at den som analyseres, analysanden, blir klar over hva han/hun egentlig har drømt.

I drømmetolkinga kan analytikeren gjøre nytte av flere egenskaper ved transformasjonen av det latente: Forskyvning og fortetning er de vanligste. Forskyvningene kan gå til motsatt fortegn (kjærlighet til hat), skifte retning (selvforakt blir menneskeforakt) og skifte objekt: (kjærlighet til en annen person enn det det handler om). Direkte symboliseringer er av og til et hjelpemiddel i dette.

Hvorfor må det latente drømmeinnholdet bearbeides, og hvem er det som utfører arbeidet? Svarene henger sammen med Freuds personlighetsteori. Det latente drømmeinnholdet har direkte forbindelse med menneskets dypeste drifter, som enkelt sagt er seksualitet og aggresjon. Seksualdriften omfatter selvoppholdelsesdriften og er rettet mot lyst og mot liv, aggresjon har forbindelseslinjer til ødeleggelse og død, og kan oppfattes som en dødsdrift. Dette gir et motsetningsforhold mellom eros og thanatos.

Driftene ytrer seg på ulike vis, avhengig av hvilken kilde (del av kroppen, erogen sone) og hvilket objekt (hva den er rettet mot) har. Driftene kjennetegnes dessuten av en trang (går på intensitet) og endelig mål (som er tilfredsstillelse). Driftene har biologiske røtter, som sikrer energi til psykiske prosesser og mekanismer. Denne driftsenergien er en konstant størrelse. Investeres den i et driftsobjekt, minsker energien for investering i andre. Driftsinvesteringene ble benevnt som "katekser".

Se **17** for en oversikt

Freud fant grunnlag for personlighetsutviklingen i tilknytning til at seksualdriften framsto i ulike erogene soner i barnets utvikling, Munnen (oralsonen) i 0- ca 2 år, endetarmen (analsonen) 2 – ca 4 år og kjønnsorganene (fallisk-vaginal fase) 4-6-7 år. I løpet av barnets økende forståelse og driftsutvikling ble det etablert tre "deler" eller "instanser" i personligheten. Den opprinnelige driftsdelen er "Det-et", neste del utvikles fra ca 1 år og handler om virkelighetsoppfatning (Ego), mens siste del kommer på plass ved seks-sju år og omfatter samvittigheten (Superego).

Freud hevdet at atferd alltid bestemmes av de tre instansene. Problemer oppstår som følge av kroniske konflikter mellom instansene. Det vanligste problemet var kronifisering av ufullførte løsninger av ødipalkonflikten.

Se **18** for oversikt over Ødipalkonflikten

Behandling: Målsetting er at hvor det-er skal ego være. Det vil si en bevisstgjøring av konflikter i en prosess av fri assosiasjon og tolking. Vanligvis skjer denne i relasjon til overføringsnevrosen.

Se **19** for kritikk av psykoanalysen

Se **20** for etterfølgere

Kapittel 8. Gestaltpsykologi

Den tidlige akademiske psykologien (Freuds teori spilte ingen rolle for psykologien ved universitetene før langt ut på 19000-tallet) hadde et fokus på bevissthetens elementer. Dette gjelder Weber og Fechner, det gjelder til dels Wundt, og det gjelder i særlig grad Titchener.

En reaksjon på dette kom i 1890-årene og besto av en understrekning av helhetens betydning. Dette var annonsert av Goethe (1746-1883), som påpekte at vi først og fremst opplevde helheter: Vi opplever en helhetlig plante eller blomst, ikke bestanddelene i hver av dem. Vi opplever også helhetlige mennesker, ikke enkeltegenskaper. Vi opplever slik sett formen eller skikkelsen. Dette kalles **Gestalt** på tysk, og det ble navnet på en ny tenkemåte innen psykologien. Den ble direkte annonsert av Ehrenfels (1859-1932), som viste til at når vi hører et musikkstykke, så hører vi det som en helhet, vi hører ikke de enkelte tonene. Dette førte til et slagord: **Helheten er mer enn summen av delene**, som ble karakteristisk for den nye Gestaltpsykologien. Ellers var Kants filosofi, med ideer om bestemte "medfødte" egenskaper for oppfatning av tid, rom og kausalitet en viktig bakgrunnsfaktor.

En svært typisk illustrasjon var ellers det velkjente phi-fenomenet (tilsynelatende bevegelse). Dette går ut på at lyspunkter som står fra hverandre og blir tent i rask rekkefølge gir opplevelse av en bevegelse. Psykologen Wertheimer merket seg noe tilsvarende da han satt på toget i 1910 og betraktet telegrafstolpene som toget reiste forbi. Han kjøpte seg et stroboskop, et leketøy formet som et hjul med bilde av hester i ulike faser av bevegelse. Når hjulet snurres vil observatøren oppleve at hestene galopperer. I alle disse tilfellene er helheten, opplevelsen av bevegelse, temmelig ulik de enkelte stillestående punktene som utgjør delene.

Wertheimer fikk tilslutning av kollegene Koffka (1886-1941) og Køhler (1887-1967) ved Universitetet i Berlin. Dette ble også kalt Berlinerskolen. Det kan nevnes at de hadde inspirasjon til musikkforsker og fenomenolog Carl Stumpf, som var elev av Brentano.

Dybden og omfanget av Gestaltpsykologenes tenkning kan illustreres med at de antok at hjernen har strukturerte felter av elektrokjemiske krefter. Disse er tilstede før spesifikk stimulering, og er en egenskap ved hjernen som sådan og ikke et spørsmål om arv i snever forstand. Når vi sanser noe, så påvirker dette det helhetlige feltet til å foreta en organisering av det sansede materialet slik at de elektrokjemiske kreftene fordeles på en hensiktsmessig måte.

Det antas så en psykofysisk isomorfi mellom det elektrokjemiske feltet og bevisst opplevelse. Denne arter seg slik at mønstre i hjerneaktiviteten og i bevisst opplevelse er strukturelt sett ekvivalente. Hjernen blir slik en dynamisk påvirker på innkommende stimuli,

ikke rett og slett en reaksjon på dem. Merk: Her får vi en opp-ned virkning, som er motsatt av den ned-opp virkningen som empirisistene og behavioristene så for seg.

Den organiserte aktiviteten ble generelt sett ansett for å reguleres av en **lov om Pregnans: "Opplevelser vil være så organiserte, symmetriske og enkle som de kan være avhengig av hjerneaktiviteten i øyeblikket"**. Gestaltpsykologene kunne beskrive en rekke former for organisering av opplevelsen.

Se 21 for en oversikt

Det er typisk at Gestaltpsykologene tok for seg helhetlige psykologiske funksjoner, slik som persepsjon, til forskjell fra elementære sansninger. Persepsjonen, eller opplevelsen, ble også grunnlaget for deres forståelse av et annet viktig område, som var læringspsykologien. Her var Køhlers arbeider med sjimpanser et sentralt utgangspunkt. Typisk mente han at læring skjedde i form av innsikt, dvs. en slags form for "aha"-opplevelse. Denne førte til plutselig mestring av en oppgave, god hukommelse for løsningen og god overførbarhet av læring til nye oppgaver. "Innsikten" ble nærmere beskrevet som en reorganisering av feltet, dvs. at den som forsøkte å mestre noe klarte å se problemet på en ny måte. Som regel ble dette signalisert av at den som skulle lære hadde en periode med "spekulasjon", uro eller tilsynelatende lite relevant aktivitet.

Se 21

Organiseringsprinsippene ble også lagt til grunn for forskning på hukommelse og tenkning. For hukommelsen var det sentralt at det syntes som et husket materiale tenderte til å endre seg over tid, og da i retning av større enkelhet og harmoni. Dette illustrerer et prinsipp om "god form". Ellers er Zeigarnik-effekten også ofte anvendt som en illustrasjon av Gestaltprinsipper. I tenkningspsykologien gikk demonstrasjonene ut på å vise hvordan problemer kan løses eller forbli uløste avhengig av hvordan de oppfattes i utgangspunktet. Her var det mange eksempler på hvordan en kunne bli funksjonsbundet, dvs. kjøre seg fast i tradisjonelle oppfatninger og ikke se mulighetene for nyorientering og kreativitet.

Gestaltpsykologenes fokus på persepsjon, hukommelse og tenkning betyr at de særlig gjorde seg gjeldende i kognitiv psykologi. Deres syn på læring var også typisk kognitivt. I Gestaltpsykologenes grunnsyn inngikk det, som vi har sett, også ideer om hjernens virksomhet. Kurt Goldstein arbeidet her Gestaltpsykologisk med nevropsykologiske studier. Her kan det nevnes at Lashleys berømte eksperimenter (se s. 202-203) og prinsippene om massevirkning og ekvipotensialitet kan sies å være til støtte for Gestaltens synsmåter.

-Men det er kanskje særlig innen sosialpsykologien at de har fortsatt å gjøre seg gjeldende. Først ut her var Kurt Lewin med sin felt-teori. Lewin mente at atferd var en effekt av det totale psykologiske feltet, eller livsrommet, som omgir en person. Livsrommet kan beskrives som en rekke områder som er ulikt attraktive, dvs. som vi liker mer eller mindre. De kan dermed sies å ha ulik verdi, eller valens for personen. Dessuten kan grenselinjene mellom områdene være ulikt gjennomtrengbare, slik at det er ulik kommunikasjon mellom områdene.

Livsrommet inneholder mange ting som personer kan ønske seg. Det vil si at de vil oppleve det som at de motiveres av tiltrekkende eller frastøtende ting i omgivelsene. Dette setter i gang spenninger, som må utlignes gjennom atferd/tiltak. Zeigarnik-effekten er framholdt som eksempel på slik spenning. Dette innebærer også at livsrommet tenderer mot en balanse som kan minne om de organiseringsformene vi har sett i persepsjonen. Avstanden i livsrommet viser seg operativ i forhold til spenninger, positive ting blir mer attraktive jo nærmere de kommer (god mat er mer attraktiv på tallerkenen enn når den er iferd med å bli tilberedt).

Slettet: ¶

Slettet: ¶

Slettet: ¶

negative ting blir mer fryktvekkende jo nærmere de kommer (eksamensfrykten stiger nærmere eksamensdagen).

Lewin studerte ellers virkningen av ulike lederstiler (laissez-faire, autoritær og demokratisk) og startet forskning på grupper. Han gjorde også forsøk med sensitivitetsgruppe som middel til å bedre forholdene på arbeidsplassen.

Seinere sosialpsykologi har hatt mye inspirasjon fra Lewin. Dette gjelder særlig bruken av tilrettelagte, realistiske eksperimenter, fokus på grunnlagsproblemer og et fenomenologisk perspektiv. Tre av de mest profilerte etterfølgere er Solomon Asch (1907-1999), Fritz Heider (1896-1988) og Leon Festinger (1919-1989).

Asch er særlig kjent for sitt arbeid med konformitet, dvs, hvordan påtrykk fra ei gruppe kan få en person til å endre mening.

Heider tok opp beskrivelsen av hvordan folk oppfatter og forklarer psykologiske forhold, den såkalte "dagliglivets psykologi". Sentralt her har blitt en omfattende forskning på attribuering, som handler om hvordan vi tilskriver handlinger til ulike årsaker (personer eller situasjoner, indre eller ytre). Heider er også kjent for sin balanseteori om relasjoner. Den går ut på at personer vil strebe mot å opprette eller holde på en balanse i sin oppfatning av andre personer og det (f. eks. objekter) som er forbundet med dem. Legg igjen merke til at det handler om et overordnet, helhetlig balanseprinsipp som "bestemmer" oppfatning av delene, dvs. en annen person og objekter, personer eller hendelser som er viktige for han/henne.

Festinger er særlig kjent for sin teori om kognitiv dissonans. Den handler om at når det oppleves en uoverensstemmelse mellom to oppfatninger, eller mellom oppfatninger og følelser, så vil personen endre seg slik at det blir en overensstemmelse. Legg merke til at det også her dreier seg om en form for balanse. Forskjellen i forhold til heidedrs teori er at dette dreier seg om en balanse mellom synsmåter på objekter og hendelser, den er ikke begrenset til oppfatning av mennesker.

Kapittel 8 omfatter også en framstilling av Piagets teori. Piaget oppfattet seg slettes ikke som Gestaltpsykolog, så vi skal komme tilbake til dette i en seinere sammenheng.

Kapittel 9. Behaviorisme

Etter nå å ha gjennomgått to framtrede skoleretninger som begge har vært framtrede i første halvdel av det 19århundre, så er vi nå framme ved en tredje, behaviorismen, som hadde sin viktigste tid i noenlunde samme periode.

Allerede i navnet ser vi et radikalt brudd med den psykologien vi har tatt for oss: "Behavior" betyr atferd, og behaviorismen gikk i utgangspunktet ut på å gjøre psykologien til en vitenskap om atferd. Borte er bevisstheten, og ikke bare som psykologiens objekt, men også som "noe" en faktisk må reise spørsmål ved om det faktisk finnes. Til forskjell fra de andre skoleretningene (psykoanalyse og Gestaltpsykologi), som oppsto på kontinentet i det tyskspråklige området, ble behaviorismen dessuten etablert i USA.

Den nye retningen ble annonsert av John B. Watson i en artikkel i 1913. Han hadde da studert rotters læring i en labyrint og funnet ved eliminering at de ikke baserte seg på noen bestemt

Formatert: Skrift: 12 pt, Ikke Fet

Formatert: Skrift: 12 pt, Ikke Fet

Formatert: Skrift: 12 pt, Ikke Fet

sans uten "muskelsansen" (som han ikke hadde klart å eliminere). Watson mente at studiene også viste at det ikke var nødvendig å trekke inn bevissthet i forklaring av atferd.

Som sagt var det atferd som ble psykologiens objekt i behaviorismen. Atferd står for det organismen sier eller gjør ifølge Watson. Dette kunne være alt fra å reagere instinktivt på plutselig lyd eller lys, eller å gjennomføre en lang rekke samtidige handlinger som når en skriver en artikkel, tegner noe, eller oppdrar barn. Atferd kunne dessuten være både åpen og direkte beskrivbar eller tildekt slik som fysiologiske prosesser (hjerterbank, fordøyelsesaktivitet). Alt dette kunne omtales som "responser" i behavioristenes språk.

Metoden skulle være atferdsobservasjon, og en skulle da holde seg til det som var direkte observerbart på linje med det som var gyldig i annen (naturvitenskapelig) forskning. Dette ble kalt metodologisk behaviorisme. Dvs. det at en skulle og måtte forholde seg til det observerbare. Dette var særlig gunstig under kontrollerte betingelser, slik som laboratorieeksperimenter og bruk av standardiserte tester. Watsons foretrukne metode var betingingsprosedyrer, som han hadde fått kjennskap til via Pavlovs og Bechterews forskning.

Fra Pavlovs forskning fikk han også med seg at påvirkning på organismen ble kalt "stimulering", symbolisert som "S". Sammen med responsen, "R", kunne Watson nå ganske enkelt formulere psykologiens vitenskap som et spørsmål om å kartlegge forbindelsene mellom "S" og "R": Psykologien blir da en S-R psykologi. Den store fordelen her var at en skapte et objekt språk og unngikk "mentalistiske" termer, dvs. temaer som henseilte på bevissthet eller sjelsliv (slik som ønske, ville, måtte, tenke, mene, oppleve).

S-R-modellen ble en form for prototype på atferd, og nærmest et slagord for den nye skoleretningen. Modellen har et antall egenskaper eller implikasjoner som er gjenkjennelig for hele tenkemåten, se 22.

Watson er mest kjent for sitt syn på emosjoner, som gikk ut på at det fantes tre opprinnelige emosjonelle responser, frykt, sinne og kjærlighet. Han antok at disse og andre emosjoner ble videreutviklet gjennom betingingslæring og generalisering. Utfra dette mente han også at barneoppdragelse blir svært viktig, og at en kan gjøre et barn til hva som helst avhengig av betinging/miljøinnflytelse. Velkjent i slik sammenheng er et eksperiment på en 11 måneders gutt, Albert, som fikk lært frykt for rotter gjennom en betingingsprosedyre. Frykten generaliserte til en kanin, en hund og en selskinnsjakke. Forsøket ble utført sammen med Rosalie Rayner i 1920. (Mary Jones demonstrerte en desensitiseringsprosedyre med en gutt med angst for kaniner i 1924).

Slettet: ¶

Slettet: ¶

Hva kan ha vært forløpere for behaviorismen?

Oversikter 23 og 24

I tillegg til oversikten bør det understrekes at det funksjonalistiske synet på psykologien (se kapittel 6) var et viktig underlag. Dette var særlig forberedt av Charles Darwins evolusjonsteori, hvor *tilpasning* er et nøkkelbegrep. Når atferd betraktes som tilpasning, vil en være ute etter en forklaring på hvilke funksjoner den tjener og hva den er godt for. Filosofen William James, som la an til et syn på bevisstheten som en aktivitet og som framholdt begrepet om "habit", bidra til å forberede forskningsmiljøet i USA for behaviorismen.

Den mest direkte forløperen var læringspsykologien, dels i form av Thorndikes (1874-1949)arbeider rundt ca 1905, og dels i form av Pavlovs arbeider som startet noe tidligere, men som ikke ble kjent før 1912-1914.

Thorndike er viktig fordi han laget et problembur som gjorde det mulig å studere dyrs atferd i detalj under læreprosessen. Han fant at læringa skjedde i form av prøving og feiling, og formulerte to ”lover” for dette: **Effektloven**: En positiv virkning av et forsøk styrker båndet mellom S og R, en negativ virkning svekker det. Og **Øvingsloven**: Når en S-R gjentaes styrkes båndet mellom S og R, når den ikke gjentaes svekkes den. Seinere ble det klart at negative virkninger ikke nødvendigvis svekker båndet, men det kan få oss til å gjøre noe annet, mens øvingsloven syntes å ha effekt når det også var en positiv virkning.

Pavlov (1849-1936) var fysiolog og interessert i fordøyelsesprosessen. Han oppdaget nærmest ved en tilfeldighet at de hundene han eksperimenterte med reagerte på signaler om mat. En slik reaksjon var spyttutsondring, som er en ulært eller ubetinget refleks på mat i munnen. Dyret kunne begynne å få vann i munnen bare ved synet av mat, og seinere når det hørte ei klokke som ringte noen minutter før hver gang den ble foret. Refleksen ble nå kalt betinget, fordi den var avhengig av bestemte forutsetninger. De viktigste var **kontiguitet**, som betyr at det måtte være nærhet i tid mellom den nye stimulusen (BS, eller betinget stimulus) og den opprinnelige (US, eller ubetinget stimulus), og **gjentagelse**, som betyr at koplinga mellom US og BS måtte skje et antall ganger. Ved systematiske variasjoner i stimuleringa kunne Pavlov avdekke læringsfenomener slik som generalisering, ekstinksjon og diskriminering. Forsøk kunne også gi ”eksperimentelle nevroser”. Pavlovs tolkinger av fenomene var at de viste resultatet av prosessene eksitasjon og inhibisjon, irradiasjon (spredning, som forklarer generalisering) og konsentrasjon (i forbindelse med diskriminering).

Videreføring av behaviorismen: Neobehavioristene

Watson var vel så mye ideolog som forsker. Han gjorde det forøvrig svært bra i reklameindustrien etter å ha blitt sparket fra universitetet for sitt forhold til Rayner. Det var særlig fra 1930-årene at behaviorismen var dominerende. To av de første markerte skikkelsene i en fornyet behaviorisme var jevnaldringene Edward Tolman (1884-1959) og Clark Hull (1884-1952).

Se 25

Den virkelige ”giganten” i behavioristisk psykologi var Burrhus Skinner (1904-1990).

Se 26

Kapittel 12. Den kognitive revolusjonen

Behaviorismen, først særlig ved Clark Hull og Neal Miller – og seinere med Skinner, var dominerende som skoleretning fram til 60-årene. Da skjedde det en omstilling som mange omtaler som en revolusjon, og som andre ser på som en tilbakevending for bevisstheten: Kognitiv psykologi slo igjennom på bred front. ”Kognisjon” står for persepsjon, tenkning, hukommelse, språk, oppmerksomhet og annet som forbindes med personers opplevelsesverden.

George Miller skal ha utropt 11 september 1956 som et startpunkt. I et symposium ved MIT la Chomsky fram språkteorien sin, Simon viste hvordan et dataprogram fungerer og Miller selv la fram et studium av kort-tidsminne som viste en kapasitet på sju enheter. En samlende modell for dette var å anse mennesket som informasjonsbearbeider. Dette

representerer egentlig et lite skritt, som består i å omdefinere S fra en påvirkning til en informasjonskilde, som har særdeles omfattende konsekvenser.

Bakgrunn og tidlige tilnæringer er framstilt i oversikt 28

Det er dessuten et antall tidlige pionerer innenfor psykologien som bør nevnes:

Jerome Bruner (1915-). ”New look” i persepsjonspsykologien (fattigfolk opplevde pengestykker som større enn rikepersoner) begrepsdannelse som en aktiv, hypotesetestende atferd (hypotesen først, observasjoner etterpå – også kalt ”søkelysteorier”)

Charles Osgood (xxx), måling av mening i tre dimensjoner: Evaluativ, aktiv og styrke (potensialitet). Ord, uttrykk, og bilder antas å få mening i forhold til disse dimensjonene.

Karl Lashley (1890-1958) Hjernen som sentralstyrt (f. eks. alltid i aktivitet, venter ikke på å få bestemte stimuleringer). Seinere forskning har riktignok funnet spesialisering helt nede på celle-nivå.

Donald Broadbent (1926-1993). Flytdiagrammer for informasjonsbehandling

George Miller (1920-). Begrenset antall (7) informasjonsbiter simultant. TOTE-modellen sammen med Galanter og Pribram.

Herbert Simon (1916-2000). Prinsippet om begrenset rasjonalitet (bounded rationality).

Etablerte modeller for problemløsning sammen med Shaw og Newell.

Richard Atkinson og **Richard Schiffrin**: Hukommelsesmodell med sensorisk minne, korttidsminne og langtidsminne.

Kapittel 13. Humanisme og relativisme

Humanistisk psykologi var i utgangspunktet ”den tredje kraften”. Det vil si at den konfronterte to dominerende retninger i 60-årene: Skinners behaviorisme ved universitetene, og Freuds psykoanalyse ved klinikkene. Faktisk hadde disse retningene flere likhetstrekk: De var deterministiske, dvs. de tillot menneskets egenvilje liten (ingen) verdi, reduksjonistiske, dvs. de mente at mennesket kunne forklares ved noen få basale mekanismer eller drifter, de var objektiviserende ved å anta et grunnleggende naturvitenskapelig syn på mennesket. Og de var begge autoritære på den måten at forskeren/psykologen/terapeuten vet langt bedre enn personen selv hva det er som styrer livet hennes.

Se ellers også 29

Konfrontasjonen ble innledningsvis anført av Abraham Maslow, som fikk med seg flere psykoanalytikere (bl.a. Erich Fromm), eksistensielt- og fenomenologisk orienterte psykologer og enkelte utviklingspsykologer (Charlotte Buhler framtreddende her).

Et utgangspunkt for bevegelsen var filosofen Dilthey (1833-1911), som tok tak i et skille mellom en forklarende naturvitenskap og en forstående åndsvitenskap og mente at psykologien hørte hjemme i sistnevnte type. Karakteristisk for åndsvitenskapene, eller de humanistiske vitenskapene, som de også ble kalt, var at de valgte en ideografisk- framfor en nomotetisk tilnæringsmetode. Den klareste forskjellen her er at nomotetisk vitenskap tar for seg store grupper for å avdekke generelle lover, mens ideografisk tar for seg enkeltkasus for å beskrive det unike ved hver enkelt.

En kan ellers identifisere tre retninger som forløper fra 1900-tallet: Se oversikt 30

Det humanistiske programmet slik det ble formulert av Maslow er oppsummert i 31

Teigen nevner dessuten som karakteristisk at humanistene legger vekt på personen som helhet, på individualitet framfor lovmessighet, på selv og selvbylde framfor på målbare egenskaper, på opplevelse og bevissthet framfor på atferd og det ubevisste, og på spesifikt menneskelige fenomener, som verdier, målsettinger, kreativitet, ansvar, vilje, o.fl.

I metoden ble det lagt vekt på nærhet og empati framfor på avstandspreget objektivitet. Godtar introspeksjon og kasusstudier

Hovedsyn: Mennesket er grunnleggende godt og sikter mot selvrealisering/selvaktualisering. Det kan være karakteristisk at dette fikk plass på toppen i et behovshierarki, slik dette ble foreslått i en innflytelsesrik modell fra Maslow.

De psykologene som fikk mest gjennomslag var Rogers og Maslow (bl.a. fordi begge virket i USA). Begge nedfelte sine grunnsyn i en beskrivelse av hvordan mennesket kunne eller burde være, se oversikter 31 og 32.

Innvendingene mot humanismen var mange. En av dem var at grunnideen om mennesket som "godt" og rettet mot aktualisering er både naivt og idylliserende. En annen er at det har vært svært vanskelig å operasjonalisere de viktigste begrepene, slik som f. eks. selvaktualisering. En tredje innvending har vært at det har vært svært vanskelig å finne forskningsmessig bekreftelse på grunnleggende antagelser, slik som Maslows behovshierarki.

Alt dette bidro til at den humanistiske retningen som sammenhengende retning allerede var sterkt på hell i slutten av 1980-årene.

Teigen har et vedlegg til humanisme-kapittelet om postmodernisme. Med det menes en konfrontasjon av ideer som preget den vestlige verden fra renessansen og til langt ut i de 20 århundre. Dette kan være ideer som har gitt grunnlag for å utvikle vitenskap: Det dreier seg om troen på det som uttrykkes i begreper om sannhet, objektivitet, framskritt og frihet.

Postmodernismen består av grunnleggende skepsis til slike ideer. Det fører til en omformulering av psykologiske teorier og data. Disse ansees ikke lenger som uttrykk for "sannheter" eller tilnærminger til sannheter. De blir historier eller fortellinger som må sees i forhold til konteksten, det vil si det landet, den tenkemåten – og kanskje også den interessen de er oppstått i. Dermed blir alt også relativt.

Alt som er produsert av mennesker i slike sammenhenger blir ansett som konstruksjoner. "Sosial konstruksjon av virkeligheten" blir nærmest et slagord. En konsekvens av dette er at det ikke lenger er "sannheten" eller "objektiviteten" som får det siste ordet, men den som har makta og/eller behersker språket.

Postmodernismen kan sies å videreføre argumenter fra humanistisk psykologi på en langt mer radikal måte. En kan kanskje reise spørsmål om det da er humanisme. Bakgrunnen for tenkemåten er særlig kontinental (fransk og tysk) filosofi og samfunnsvitenskap.

Den mest profilerte og sammenhengende formen for postmoderne relativisme er sosialkonstruktivismen. Utgangspunktet er at virkeligheten ikke er gitt, men er skapt, dvs. konstruert av oss selv. En bakgrunn for dette kan en finne i en rekke psykologiske synsmåter

og demonstrasjoner som viser at vi ikke ”fotograferer” omgivelsene når vi oppfatter dem, men skaper/organiserer verden i forhold til menneskegitte prinsipper.

Dette kan en trekke en stykke lengre og se at våre oppfatninger av omgivelsene henger sammen med retningslinjer i den kulturen vi er oppvokst i. De første gjennomgripende analysene med et slikt utgangspunkt ble gjort av Berger & Luckmann i boka ”The social construction of reality” fra 1966. I denne konstruksjonen, som altså handler om hvordan vi bør oppfatte verden, ble Wittgensteins språkfilosofi svært sentral. Wittgenstein, som var fra Wien og arbeidet i Oxford, var interessert i språkbruken (pragmatikken) og så på den som en anvendelse av regler eller spill. Språket blir slik ikke en avbildning av virkeligheten, men et middel i en manipulering av den.

Den russiske utviklingspsykologen Vygotski (1896-1934) var en av de som oftest ble trukket inn som støtte for postmodernismen. Årsaken til det var at han mente at tenkning var formet i samhandling med andre. Språklige samhandlinger (og språket) ble ansett som særlig viktig i så måte. Han anså det også slik at det er de kulturelt bestemte begrepene som former barnets tenkning. Dette til forskjell fra det vanlige synet at barnet først må bli modent, deretter kan de forstå begreper. Han beskrev en ”sone for proksimal utvikling”, som står for den forståelsen som barn enda ikke har men som det har potensiale for som resultat av samhandling.

Tre av de viktigste områdene for postmodernismen i psykologien har vært:

1. Tolking av ”mental sykdom” og ”sykdomstyper” (diagnostiske kategorier) som myter og resultater av rollespill og ”stempling” via ladede begreper for regelbrudd (i tilfelle mental sykdom gjelder dette ”test-regler”). På denne måten blir mental sykdom ikke en ”egenskap” ved en person, men en måte å kontrollere ulike grupper personer på.
2. Forståelse av kjønn som sosialt konstruert – bl.a. gjennom anvendelsen av begrepet ”gender” som erstatning for ”sex”. Dette ga grunnlag for feminisme og for påvisning og kritikk av ensidig kjønnsdominans og av spesifikke kvinnelige perspektiv på moral (Gilligans ”omsorgsmoral”) og forskning (vekt på kvalitativ metodologi).
3. Utforming av behandling som kommunikasjonsanalyser (Ruesch & Bateson) og narrative tolkinge (som står for etablering av meningsfylte livshistorier).

Kapittel 6. Evolusjonsteori og funksjonalisme

”Funksjonalisme” som skoleretning i psykologien er særlig assosiert med William James, mens evolusjonsteorien har vært en inspirasjonskilde både for funksjonalisme- og for andre synsmåter i psykologien.

William James (1842-1910) utga ei grunnbok i psykologi (”The principles of psychology”) i 1890. Boka hadde han arbeidet på i 12 år, og hadde altså startet både før Wundts laboratorium ble grunnlagt, og før Freuds forsøksvirksomhet med hysteri. Som annen psykologi på den tida mente han at psykologiens objekt skulle være bevisstheten. Men James så på bevissthet som aktivitet (og ikke tilstander) hvor de viktige sidene var følelser, behov, resonnering og beslutningstagning heller enn sansninger og forestillingsbilder. Han mente også at bevisstheten var i stadig bevegelse og endring (”stream of consciousness”).

Bevisstheten skulle studeres for å kartlegge hva den tjener til, det vil si hvilken tilpasningsmessig betydning den har og hvilke oppgaver den kan løse. Dessuten mente han, som tidligere nevnt, at forskning bør gjøres på bevissthetens betingelser, dvs. bevissthet hos

ulike personer under ulike forhold. Dette åpner opp studiet av psykologien til å omfatte svært mange og helt nye områder, slik som utviklingspsykologi, personlighetspsykologi og sosialpsykologi.

Når bevisstheten skal undersøkes for hva den tjener til, så er dette et funksjonalistisk fokus. Sammen med Charles Darwin (1809-1882) var han hovedinspiratoren for en funksjonalistisk psykologi. I den berømte boka om "Artenes opprinnelse" fra 1859 viste han hvordan alt liv utvikler seg i samspill med omgivelsene. Boka hadde undertittelen: Artenes opprinnelse ved naturlig utvalg. Fire hovedpunkter Darwins grundige empiri kan merkes:

1. Det skjer overproduksjon av individer innen en art
2. Artsmedlemmene må kjempe for å overleve ved knapphet på næring
3. De best skikkede innen arten vil ha fortrinn
4. Nye arter kan skapes av naturlige utvalg

I forhold til psykologien retter dette interessen mot organismens evne til å overleve, som igjen er et spørsmål om hvordan den fungerer. Funksjon blir viktigere enn struktur. Andre sider ved den funksjonalistiske synsvinkelen er å undersøke resultatet av noe, og hvilken nytte eller hensikt det tjener. I et slikt perspektiv blir det å gjøre noe viktigere enn å oppleve noe, atferd blir viktigere enn bevissthet. Dessuten trekker det Darwinistiske perspektivet inn både utvikling, dvs. endringer over tid, og menneskets plass i dyrerekkja. Begge blir svært relevante sider ved psykologisk forskning.

"Tilpasning" blir et sentral begrep i en funksjonalistisk psykologi. Med tilpasning menes en egenskap ved psykologiske funksjoner som er slik at de "overensstemmer" med miljøet, eller "svarer til"- eventuelt "følger opp" utfordringer i miljøet. Undersøkelsen vil da handle om hvilke "instrumenter" eller "ferdigheter" som skal til for å få i stand tilpasninga. I den funksjonalistiske psykologien ble det pekt på tre grupper slike faktorer, se 34.

Refleksene ansees gjerne som enkle, involuntære responser på bestemte stimuli. Disse er medfødte, dvs. innebygget i nervesystemet. De første fysiologene tenkte seg disse som enheter i nervesystemet. Sechenov utga ei bok i 1863 hvor han foreslo at storhjernen besto av reflekser som var strukturert som hemmere eller fremmere (inhibisjon-stimulering). Dewey, den store tenkeren særlig for nord-amerikansk pedagogikk, påpekte at refleksene kunne påvirkes på ulike måter og var slik avhengig av omgivelsene (kontekst) i atskillig utstrekning.

Instinkter ble oppfattet som noe mer modifiserbare enn reflekser. William McDougall (1871-1938) definerte dem som nedarvede tendenser til å reagere på bestemte måter med bestemte følelsesmessige holdninger overfor objekter. Her leste han inn både en *kognitiv* side (evne til å oppfatte og være oppmerksom på stimuli), en *affektiv* side (følelse) og en *konativ* side (atferdsimpuls, eller vilje), som utgjør en klassisk tredeling av sjelslivet. I ei bok han utga i 1908 foreslo han 12 grunnleggende instinkter som styrende i menneskelig liv. Boka het "introduction to social psychology", og er av mange ansett som starten på sosialpsykologien.

Problemet med slike oppstillinger som McDougalls er at det tar ikke lange tida så kommer det forslag om nye instinkter. Dette var ettertrykkelig tilfelle med McDougalls instinktlære, i 1924 hadde en kritiker regnet ut at det forelå forslag på vel 6000 instinkter. Hovedproblemene er for det første at en ikke kan finne grunnlag for enighet om hvordan instinkter skal defineres, og for det andre at menneskelig atferd viser en svær variasjon i forhold til land, kultuir, alder, kjønn, osv.

Det mest omfattende forskningsområdet for den funksjonalistiske psykologien var læringspsykologien. Her var det Edward Thorndike (1874-1949), som faktisk var student av William James, som førte an. Dette ble tett fulgt av Ivan Pavlov (1849-1936). Disse to hadde knapt kjennskap til hverandre, etablerte studier utfra nokså ulike situasjoner og beskrev ulike læringsmekanismer (henholdsvis instrumentell- og klassisk betinging).

Et annet sentralt område ble studiet av intelligens. Dette kan sies å ha hatt en forløper i Darwins fetter Francis Galton (1822-1911), som åpnet et "Antropometrisk laboratorium" i London i 1869. Her tilbød han målinger av muskelstyrke, sansemessig diskriminasjon (syn og hørsel), fargesyn og reaksjonstid på ulike typer stimuli. Han mente at prestasjoner på disse kunne ansees fordelt som en normalfordelingskurve, og at de beste resultatene også var de mest "intelligente" eller funksjonsdyktige. Et viktig poeng ved Galtons studier her var at han utviklet en metode for å beregne samsvaret mellom skårer på ulike tester. Dette er det som seinere ble videreutviklet til en **korrelasjonskoeffisienten** av Spearman.

Galton satte opp en rekke kriterier for hva som skulle uttrykke begavelse, og brukte denne til å identifisere særlig begavede personer. Han mente å finne 977 slike, og kunne seinere påvise (med sosial anerkjennelse som hovedkriterium) at disse hadde nære slektninger som også kunne sies å være fremragende. Dermed mente han å ha belegg for at intelligens gikk i arv. Dette inspirerte han videre til å danne en disiplin for "raseforbedring" som han kalte "eugenikk".

To nord-amerikanere ble viktige for videre utvikling på området. For det første gjaldt dette Cattell (1860-1944), som hadde arbeidet sammen med Galton og i 1890 lanserte et program for å måle individuelle forskjeller. Han hadde da etablert en rekke prøver i stor grad inspirert av Wundts forskning og som han mente utgjorde en mental test. Disse gjaldt ulike terskler, reaksjonstid, bedømmelser av midtpunkt på linje og tidsintervaller, hukommelsesspennvidde og reaksjonstid. Hovedideen er å anvende disse som en standard-situasjon som gir grunnlag for å avdekke individuelle forskjeller.

Etter Cattell fulgte Spearman (1863-1945), som tok for seg et mindre testbatteri og supplerte med skoleprestasjoner og lærervurderinger av musikalitet hos elever i 9-13årsalderen i 1904. Responsene ble analysert med korrelasjonsanalyser, og Spearman kunne konstantere at det var høye positive korrelasjoner mellom "intellektuelle" fag og mellom diskriminasjonsprøver (som fortsatt var med i testen) og musikalitet. Dette mente han demonstrerte en allmenn intelligensfaktor, en g-faktor, noe som han hevdet var et motbevis av assosiasjonismen. Han mente også at denne g-faktoren var et uttrykk for sjelelig energi. Prøvene kunne på dette grunnlaget fungere som en slags "kvalitetsprøving" av menneskers sjeleliv.

Omtrent samtidig med Spearmans undersøkelse fikk juristen Alfred Binet (1857-1911) i oppdrag av undervisningsministeren i Frankrike å etablere en psykologisk metode for å identifisere elever som hadde behov for særskilt hjelp i skolen. Binet hadde da observert at hans to døtre tenkte på svært ulike vis, at de var nesten like gode som voksne på enkle sanseprøvinger à la Galtons og Cattells prøver, og at de samtidig var mye svakere enn voksne på prøver som krevde logisk resonnement. Binet utarbeidet så en rekke ulike prøver og kom med en første test i 1905 og en forbedret utgave i 1908, den siste i samarbeid med legen Theodor Simon.

Testen som ble utarbeidet baserte seg på normale barns prestasjoner på ulike alderstrinn. Derfor ble den også kalt "alderstandardmetoden". Den besto av spørsmål/problemer av ulike slag (resonnering, ordforståelse, hukommelse, rekneferdighet) som typisk ble besvart riktig/løst på gitte alderstrinn (første utprøving var med grupper av barn på 3, 5, 7, 9 og 11 år). En kom til slutt fram til seks oppgaver pr. alderstrinn. Når mestring av alle seks oppgaver på et alderstrinn er alderstypiske, så betyr det at hver løst oppgave "teller" for to mnd. Dette gir grunnlag for å regne ut en "mental alder".

Når det enkelte barnet testes, kan en nå først finne ut hvor mange oppgaver på de ulike alderstrinn som barnet mestrer. Den mentale alderen barnet da får kan deles levealder, slik at en får fram en kvotient, eller en brøk som beskriver forholdet mellom de to. William Stern foreslo å kalle dette for en "intelligenskvotient". Seinere la Terman prøven til rette for amerikanske forhold, og multipliserte brøken med 100. Dette gir formularet for det moderne IQ-begrepet ($MA : LA \times 100$).

Det store framskrittet som lå innbakt i Binets prøver var "valide", dvs. at målet på intelligens (testen) svarte til prestasjoner i virkeligheten (skoleprestasjoner). Dette var et sentalt forhold som ble oversett i en del av anvendelse av testene seinere: Bruken av tester som "kontroll" av immigranter, samt for å sjekke nivået på politikere og offentlig ansatte.

To andre viktige områder for funksjonalismen var at de både omfattet og inspirerte dyreforsøk for å teste psykologiske problemstillinger, samt at de åpnet for studiet av barns utvikling. Dyrepsykologien var en nesten direkte videreføring av Darwins tanker. En av hans beundrere, George Romanes, gikk temmelig langt i å tilskrive dyr på innsikt og intelligens. Han sammenlignet dyr og mennesker og ble en pioner innenfor komparativ psykologi med et verk i 1880. Romanes ble seinere, rundt 1890, skarp kritisert av Lloyd Morgan. Morgan fastsatte en grunnsetning om at en ikke skal tolke noe som utslag av høyere mentale prosesser dersom de kan fortolkes som utslag av enklere (lavere) forhold.

Både Lloyd Morgan og noe seinere Leonard Hobhouse hadde observert hvordan dyr kunne løse problemer og lære noe med prøving og feiling. Sistnevnte beskrev også læringsprosesser som kunne minne om innsikt.

Utviklingspsykologien hadde faktisk også en tidlig pioner i Charles Darwin, som førte dagbok over sin egen sønns utvikling. Dette gjorde også Wilhelm Preyer, som utga ei bok om barns "sjelsutvikling" i 1882. Boka handlet om utvikling av ulike sider ved barnets psykologiske prosesser, slik som sansninger, forestillinger, følelsesliv, selvoppfatning og forståelse. Seinere var det James Baldwin (1861-1934) og Granville Hall (1844-1924) som førte utviklingspsykologien videre. Baldwin var teoretikeren som bl.a. inspirerte Piaget, mens Hall utviklet spørreskjemaer til foreldre og lærere om interesser, tanker og aktiviteter på ulike alderstrinn.

Hall var, i likhet med mange utviklingspsykologer, inspirert av zoologen Ernst Haeckels prinsipp om at ontogenesen (barnets utvikling) rekapitulerer fylogenesen (artenes utvikling). Et av hans eksempler var at menneskefosteret i sitt tidligste stadium ligner på en fisk, noe seinere på et pattedyrfoster og til slutt får det menneskelig form.

En av de mest markante psykologene i de 20 århundre hadde også sitt utgangspunkt i funksjonalismen i egenskap av å være biolog (zoolog). Dette er Jean Piaget (1896-1980).

Piaget arbeidet med å oversette en intelligens-test til fransk, og ble opptatt av at barnas gale svar var typiske. Han mente dette var uttrykk for deres tenkning, som var markert ulik voksnes måte å tenke på.

Piagets forskning var seinere rettet mot å kartlegge barnas tenkemåte, og å utforme en teori som kunne svare for de endringene kan så på markerte trinn i utviklinga. Han mente det var fire slike trinn, eller stadier: Det sansemotoriske (0-2 år), det føroperasjonelle (2-6,7 år), det konkret operasjonelle (6,7 til 10,11 år) og det formelt operasjonelle (fra 10,11 år). Disse stadiene ble beskrevet å innebære ulike tenkningsmessige strukturer, og alle handlet om en stadig bedre tilpasning til omgivelsene.

For Piaget var tenkning (og intelligens) rett og slett et spørsmål om tilpasning. I evolusjonslæren er det noe som heter analoge strukturer. Dette er strukturer som tar seg av samme funksjon, slik som lunger og gjeller begge tar seg av oksygenopptak. Tenkning i stadium 1 er slik en analog struktur til tenkning i stadium 2.

Tilpasning ble tolket på en spesiell måte hos Piaget. Basert på det han mente å observerte for alt liv handler tilpasning om to funksjonelle invarianter: Assimilasjon og akkomodasjon. Assimilasjon handler om å assimilere nye ting, dvs. å sette dem i forhold til det en kjenner fra før. Akkomodasjon handler om å tilpasse seg til omgivelsene slik som de er.

Både assimilasjon og akkomodasjon kan bli dominerende i tilpasningen. Den er da i ulikevekt, og organismen vil streve for å gjenopprette likevekten, som ble kalt "ekvilibrum". Dette viser for det første at "motoren" i utviklinga er å forsøke å utlikne likevekt, for det første viser det at utviklinga antas å bli styrt av indre forhold i organismen. Dette er nærmest direkte i motsetning til behaviorismen, som dominerte på den tida Piaget la fram sine synspunkter. Han skrev rundt 40 bøker og en mengde artikler i en periode fra ca 1925 til ca 1975.

1

Fri sjel: Sjelen har en forankring i en egen verden (ideenes verden), holder midlertidig til i legemet, men forlater det i drøm eller ekstase, og når en dør. Stemmer bra overens med kristne ideer om konflikt

mellom kroppslige lyster og sjelelig renhet, og mellom gode og onde krefter, og var dominerende for kirken (via Augustin) i middelalderen.

Bundet sjel: Sjelen er bundet til kroppen, nærmest som en del av den. Eksisterer ikke uavhengig av kroppen og forsvinner med den. Finnes i alle levende organismer, den er en slags ”form” for væremåten. –Men Aristoteles mente også den var en avspeiling av guddommen. Dominerte en bestemt kristen tenkning via Thomas Aquinas fra 1200-tallet.

2

Vitalisme står for et syn om at organiske prosesser (liv) er kvalitativt ulik anorganiske slik at det ikke er overgangsformer mellom disse og levende prosesser bare kan skapes av andre livsprosesser. Organiske prosesser ansees å være målrettet og ha indre, styrende krefter som styrer organismen etter en helhetlig plan og som har en egen

energikilde og fungerer samstemt som en helhet. Program for dette på 1700-tallet som reaksjon på mekanistisk syn.

Mekanisme i denne sammenhengen er et syn om at hendelser i verden, inklusive menneskelig væremåte, kunne beskrives og forklares som kjeder av klart avgrensede deler som griper inn i og påvirker hverandre omtrent som delene i et urverk. Dette kunne også uttrykkes i form av matematiske lover, eksemplene her var Galileo og Newtons studier av himmellegemenes bevegelser og av forholdet mellom naturobjekter.

Mekanistiske beskrivelser ble støttet opp av en framvoksende vitenskap på 16- og 17hundretallet. To framtrepende eksempler er Keplers beskrivelse av øyet som et optisk instrument på 1600-tallet, og Harveys beskrivelse av blodomløpet i 1628. Her ble hjertet redusert til en blodpumpe.

3

Dualismedebatt

Dualismedebatten var en debatt om forholdet mellom sjel og legeme. Descartes var den som klart la fram dette som to atskilte og kvalitativt ulike fenomener: På den ene siden sjelen (og det psykiske),

på den andre siden legemet (og det fysiske). Med sitt ”Cogito, ergo sum” fastla han også det sentrale sjelelige kjennetegn som det å tenke og å være bevisst noe. Vi får en sjelelig verden (res cogitans) som kjennetegnes ved bevissthet, og en fysikkens verden (res extensa) kjennetegnet ved romlig utstrekning.

4

Empiristisk (eller empirisme) innebærer en synsmåte om at all kunnskap kommer gjennom sansene, og kan/bør begrunnes i sansbare egenskaper og/eller påviselige observasjoner. Dette gir en skepsis mot prinsipper og generaliseringer som ikke har klare forankringer i noe virkelig, dvs. empirisk. Det gir også en skepsis mot ideer om at noe er

medfødt, dvs. allerede inne i bevisstheten før det er gjort noen observasjoner.

Assosiasjonistisk står for en beskrivelse av at og hvordan tanker og/eller tankeelementer kan kombineres. Dette innebærer også at en kan tenke seg bevisstheten inndelt i elementer. For empirisistene var det sansene som utgjorde disse elementene. Aristoteles hadde beskrevet assosiasjoner, og lansert lovene om assosiasjoner ved likhet, samtidighet (nærhet i tid) og kontrast (eller motsetninger). John Locke gjorde forsøk på en systematisk framstilling i "Essay concerning human understanding" i 1700.

Assosiasjonistene hadde et stort oppslag på programmet. De søkte å forklare erkjennelse, spesielt hvordan vi kan komme til sann kunnskap. De ville forklare hukommelse og tenkning, og de ville også anvende assosiasjonslovene til å forklare hvordan vi kan føle noe og hvordan vi motiveres til noe.

5

Filosofene forut for psykologien

Klassisk periode:

Sokrates, Platon (vekt på selvrefleksjon)

Aristoteles (384 f. Kr.) (eksperimentering, assosiasjonslover)

Nyorientering:

Descartes (1596-1650, ”cogito ergo sum”) Locke (1588-1679)

Spinoza (1632-1677) Leibnitz (1646-1716) Vico (1668-1774)

Berkely (1685-1753)

Hume (1711-1776) Kant (1724-1804)

J. Mill (1773-1836) J. S. Mill (1806-1873)

**Problemstillinger om menneskets natur, erkjennelsen,
forholdet sjel-legeme, vitenskap og vitenskapens metode**

6

Vitenskapelig psykologi: Bakgrunn og retninger

”Klassisk” periode: Gresk filosofi (620-250 f.Kr.)

Sokrates – Platon – Aristoteles

16 årh. Copernicus: Heliosentrisk teori 1543

17 årh. Filosofi: Descartes, Locke, Spinoza, Hobbes

Vitenskap: Kepler, Galileo

**18 årh. Filosofi: Leibnitz, Berkeley, Hume, Stuar Mill, Kant,
Vitenskap: Anatomi, fysiologi, botanikk, lingvistikk,
Arkeologi**

**19 årh. Nevrologisk forskning,
fysiologisk forskning,
sansefenomenologi,**

**Biologi: Darwins teori
om artenes opprinnelse
1859**

**Weber (1795-1878)
Fechner (1801-1887)**

Galton (1822-1911)

**psykofysikk (1850)
første lovmessighet
terskelmetodologi**

**arvede egenskaper (1869)
måling av individuelle
forskjeller**

**NB: Charcot, 1862: Hypnose og hysteri
Sechenow, 1863: Inhibisjon
Brentano, 1866: Professor i Wurzburg**

7

**Tidlig nevrologisk- og fysiologisk forskning:
Sentrale personer for psykologisk vitenskap**

1. Bell –Magendie (1811 og 1822)

**Oppdagelse av ulike nerver og anatomisk bakgrunn for
sansning og motorikk**

2. Johannes Muller (1801-1858)

**Spesifikke nerve-energier, hvor stimuleringa legges til
fysiologiske hendelser framfor objektet selv**

3. Hermann von Helmholtz (1821-1894)

Energikonservering; Energi mistes ikke, det omformes
Måling av nerveledning via reaksjonstid
Persepsjonsteori basert på sansning og ubevisste slutninger
Teorier om fargesyn (trefargeteori), hørselspersepsjon og tegnbruk

4. Ewald Hering (1834-1918)

Nativisme og teori om fargesyn

5. Franz Joseph Gall (1758-1828)

Utvikling av hjerne har sammenheng med intelligens
(basert på anatomiske studier mennesker og dyr)
Spekulativ teori om hodeform og personlighet

6. Pierre Flourens (1794-1864)

Studier av sammenheng mellom hjerneskade og atferd hos dyr
og oppdagelse av likevektssansen
Oppdagelse av bedring etter skade som viser at nye områder overtar

7. Paul Broca (1824-1880)

Identifiserte et bestemt område i hjernen som grunnlag for språkfunksjonen (Brocas område)

8

Nesten psykologi: Weber, Fechner og psykofysikk

Ernst Heinrich Weber (1795-1878)

Måling av sensitivitet ved berøring og muskelbruk
Oppdagelse: En stimulus må økes med en konstant del av sin verdi for å bli opplevd som forskjellig

Gustav Theodor Fechner (1801-1887)

**Psykofysisk forskningsprogram: Systematisk variering av fysisk stimulus for å registrere endringer i opplevelse
Elemente der Psychophysik 1860**

**Fechners lov: $S = k \log R$
(S= sansning, R= stimulus, k= konstant)**

**Begrepene om absolutt terskel og forskjellsterskel
Psykofysisk metodologi**

9

Sentrale vitenskapelige forhold i oppspillet til en akademisk, vitenskapelig psykologi

- 1. Demonstrasjon av eksperimentering innen nevrologisk og fysiologisk forskning**
- 2. Psykofysiske eksperimenter og lovmessigheter i matematiske termer (Weber og Fechner)**

**Den vitenskapelige psykologien: Eksperimentalpsykologi med "tilordning" av tall (kvantifisering) av bevisstheten basert på "elementære" bevissthetstilstander (sansninger og persepsjoner).
Introspeksjon som metode**

Start: Etablering av psykologisk laboratorium i Leipzig i 1879

10

Problemer med introspeksjon som metode:

- 1. Ikke åpen for uavhengig kontroll**
(en kan ikke avgjøre hva som er objektivt holdbart)
- 2. Påvirkbar av innstrukser (Dvs. en "ser" det en blir instruert til å se)**
- 3. Det å observere (den observerende holdningen) forstyrrer det som observeres**

NB: Kritikken blir mer avgjørende jo mindre kontroll og presisering av observasjonsforholdene (stimuleringa). fortsatt nyttig i strukturerte situasjoner (jvfr. Wundt)

11

Påvirkninger på Wundt

Descartes (1596-1650)

**Dualisme sjel-legeme
studiet av "sjel"
ved selvobservasjon**

Herbart (1776-1841)

**Forslag om psykologi
som vitenskap
(om bevissheten)**

Wilhelm Wundt (1832-1920)

**Første eksperiment i Leipzig
1879**

Weber (1795-1878)

Fechner (1801-1887)

**Første lovmessighet i
psykologiske data**

**Psykofysisk
forskningsprogram**

12

Wundts psykologi: Hovedkjennetegn

Psykologiens objekt: Bevissheten

Umiddelbar   Mediert

Sansning   Følelse

Forskningsmetoder: Introspeksjon

Eksperiment

Historisk analyse

Bidrag: Teorier om tanker/mentale hendelser
Teori om følelser
Språkteori
Sosialpsykologi (Völkerpsychologie)

13A

Tidlige pionerer: Ebbinghaus, William James, Franz Brentano, Wurzburgskolen og Titchener.

Ebbinghaus (1850-1909): Inspirert av Fechner, tok sikte på å studere hukommelse sett i forhold til omfang av innlært materiale og tid. Det vil si at han også ville se hvordan psykologiske forhold varierte sammenlignet med fysiske.

Problemet: Å finne et nøytralt og kvantifiserbart materiale. E. skapte 2300 "meningsløse" stavelser. Han satte opp en liste tilfeldig trukkede, lærte listen ved å lese den opp for seg selv, og kunne studere hukommelse enten ved sparemetoden (tid det tok å lære listen på nytt) eller antall huskede elementer. Utga "Om hukommelse" i 1885.

Hovedfunn: Jo flere elementer, jo lengre tid for å lære (huske hele lista). Overlæring (ekstra repetisjoner) bedrer hukommelse. Glemselskurven som uttrykk for tid siden innlæring. Repetisjoner, dvs. å lære på nytt, gjør hukommelse mer effektiv. Kartla enkelte assosiative forbindelser.

Videreføring: Georg Muller i Göttingen. Eleven Adolf Jost fant her at når to assosiasjoner er like sterke, vil den eldste vare lengst (sammenlign med eldres tendens til å huske barndom!)

Mary Calkins med parvis assosiasjonsmetode i 1894 (to ord læres parvis, gjenkalling ved at første ord blir oppgitt)

Franz Brentano (1838-1917): Utga akt-psykologi i 1874. Karakteriserte bevisstheten som intensjonal. Det vil si at det alltid er rettet mot noe. Mente at det er denne intensjonale handlingen eller akten som er egentlig bevissthet, ikke

objektet i seg selv. Utgangspunkt for fenomenologisk og etter hvert også eksistensialistisk tenkning (Husserl, Sartre). Inspirerte også Freud.

13B

William James (1842-1910): Utga "Principles of psychology" i 1890. Bevisstheten som aktivitet og prosess ("stream of consciousness"). Forskning bør gjøres på bevissthetens betingelser, dvs. bevissthet hos ulike personer under ulike forhold. Sant er det som virker (pragmatisk sannhetsbegrep) og teorier om følelser, vaner (habits) og selvet (som objekt og som subjekt, meg og jeg).

Edward Titchener (1867-1927): Bevisstheten definert som de mentale prosesser som finner sted på et gitt tidspunkt. Skiller avhengige og uavhengige erfaringer, hvor den første beror på personen selv og er psykologiens objekt. Introspeksjon som eneste metode (hvor stimulusfeilen er et hovedproblem), beskrivelse av bevissthets-elementer hvor han bl.a. identifiserte 32820 ulike visuelle- og 11600 ulike auditive sansninger. Dessuten består bevissthet av forestillingsbilder (som varierer i kvalitet, intensitet, varighet og klarhet) og affekter (følelser). Gjennomført assosiasjonist og benektet muligheten av kreative synteser.

Wurzburgskolen: Oppstart med Oswald Kulpe (1862-1915) i 1894. Gikk mot Wundt med å hevde at enhver tanke må ha en spesifikk referanse i sansning, forestilling eller følelse. Mente at tanker kunne være forestillingsløse, som ga en berømt kontrovers med Titchener. Oppdaget betydningen av innstilthet for tenkning.

Utenfor den ”normale” og rasjonelle bevisstheten

1. Psykiatri

Mennesker med ulike problemer først tolerert, så forfulgt i hekseprosessene og utestengt i lepraområdene – eventuelt i egne ”avdelinger” ved almenne sykehus. Religiøse-, sosiale- og ulike organiske forklaringsmåter. Pinels frisetting ved Bicetre 1792

Innenfor medisinen fra ca 1800. Dominerende ide om arvelig degenerasjon Morell 1857. Lærebok av ca 1860. Klassifisering og lærebok Kraepelin 1899.

2. Magnetisme og hypnose

Gassner med demonutdrivelse og Mesmer med magneter 1774 som ga varme i kroppen, samt ideer om universell grunnkraft. Markien av Puysegur oppdaget ”kunstig somnambulisme”. Systematisk utforskning av Baird 1841 ga navnet ”hypnose” og teori om innsnevret og fokusert bevissthet. Charcot (1835-1893) så hypnose som svekket nervesystem, Bernheim (1840-1919) mente det var suggestibilitet, benyttet suggesjon i våken tilstand og kalte det **psykoterapi**. Janet med psykologiske studier og teori om ”fikse ideer” i det ubevisste.

3. Det ubevisste

Bakgrunn: "Besjelingsideer" i romantiske natur- og åndsfilosofier (Fichte, Schelling, Schopenhauer). Det ubevisste som egen sjelelig sfære og at sjelen utviklet seg fra det ubevisste til det bevisste (Carus, 1846). von Hartmann publiserte ei bok om det ubevisste i 1869. Også ideer hos Fechner og Helmholtz.

4. Spiritisme

Start: Bankeånder i New York 1848, åndene svarte på spørsmål, seanser produserte fysiske fenomener, etterhvert kontakt med avdøde. "Spiritisme", til Europa i 1852, etablering av "Selskaper for psykisk forskning" i London 1882, Myers som formann antok et "subliminalt" selv. Mye diskusjon om psykiske "randsonefenomener" (okkultefenomener) mot 1900.

15

Påvirkninger på Freud 1

Leibnitz (1646-1716) Bevisshetsnivåer varierer med antall monader fra klar oppfatning til det vi ikke merker oss

Goethe (1749-1832) Menneskelig eksistens en konstant kamp mellom ulike følelser og tendenser

Herbart (1776-1841) Antok at ideer kunne komme i konflikt, og at en av dem ville gå over i det ubevisste. Seinere ville de streve for å nå opp i bevissheten, og også påvirke bevissheten mens de var ubevisst

Schopenhauer (1788-1860) Irrasjonelle behov viktigere enn fornuft i styring av atferd, drifter kan sublimeres og tanker kan fortrenkes

**Nietzsche (1844-1900) Antok at instinkter burde få fritt utløp.
Understreket irrasjonell påvirkning på atferd**

**Fechner (1801-1887) Mente at det bevisste liv bare utgjorde
1/10, resten under terskelen. Ville følge Fechner i anvendelse
av prinsippet om energi-konservering**

**Darwin (1809-1882) Utviklingstenkning og troen på «animalske»,
instinktive tendenser**

Påvirkninger på Freud 2

**Helmholz (1821-1894) Vitenskapssyn, prinsippet om
energikonservering og ubevisste slutninger**

**Brentano (1838-1917) Understreket intensjonalitet og motivasjon
som påvirkning på atferd (all atferd bestemt av
motivasjonelle krefter)**

Brucke (1819-1892) Fysiolog og positivist

Von Hartmann (1842-1906) Teori om det ubevisste

Charcot (1825-1893) Hypnose

16

Freud: Veien til den første psykologiske teorien for mentale livsvansker, personlighet og behandling

Utgangspunkt: Symptomer uten nevrologisk grunnlag (hysteri)

1. Symptomer framstilles eller faller bort under hypnose (dvs. psykologisk påvirkning: Suggestjon)

NB: Forklaring må bestå av psykologiske framfor biologiske forhold

2. Atferd påvirkes posthypnotisk, dvs. av forhold i en selv som en ikke har oversikt over

3. Oppdagelse av sammenhengen mellom symptomer og personlig historie med seksuelle innslag

Atferd (og symptomer) påvirkes av ubevisste forhold som holdes ute av bevisstheten

4. Oppløsning av problemer ved hypnotisk katarsis

6. Tilbakefall og forkastelse av hypnose til fordel for fri assosiasjon

Det handler ikke om å "tømme" en indre "verkebyll", men om å forstå/få bevissthetsmessig kontroll i forhold til egne drivkrefter

5. Oppdagelse av seksuelle overgrep som fantaserte, ikke reelle

6. Oppdagelse av at seksualitet sammen med sinne er ulik for ulike typer problemer

Det må foregå en utvikling slik at problemer har sammenheng med det tidspunkt/utviklingspunkt de oppstår på

17

Skjematisk oversikt over psykoanalytisk tenkemåte

Bevisst nivå

**Atferd, tenkning, oppfatninger, symptomer
(manifest drøm)**

**Varselsignaler (dels fra realitet, dels fra moral)
Omforminger av driftsvalgene ved en
rekke forsvarstiltak
(drømmearbeidet i drøm)**

**Representasjoner av drifter (eros og thanatos)
(driftsobjekter i forlengelse av driftskilder)
(latent drøm)**

Ubevisst nivå

18

Ødipalkonflikt i trinn

- 1. Valg av forelder med motsatt kjønn som driftsobjekt
(valget på biologisk grunnlag)**
- 2. Opplevelse av forelder med samme kjønn som konkurrent**
- 3. Fiendtlige og aggressive impulser mot forelder av samme kjønn**
- 4. Opplevelse av at fiendtlige impulser blir oppdaget**
- 5. Redsel for gjengjeldelse: Kastrasjonsangst**
- 6. Løsning: Identifisering og etablering av kjønnsidentitet, idealego og samvittighet**

Psykoanalyse: Hovedkritikken

- 1. Dataopptak lite systematisk og åpen for innflytelse fra ønsketenkning og behov for spesifikk informasjon**
- 2. Utvalg lite representativt**
- 3. Begreper ikke operasjonaliserbare/målbare**
- 4. Overfokusering av seksualitet**
- 5. Teori fungerer selv-oppfyllende for dataopptak ved å fungere som forsterkningskjema**
- 6. Teori ikke falsifiserbar**
- 7. Behandlingsmetode lang, kostbar og med liten dokumentert effekt**
- 8. Dogmatisk holdning**

Psykoanalyse: Retninger etter Freud

Alfred Adler (1870-1937)

Sosial interesse og opplevelse av mindreverd

Kompensering

Fiksjonell finalisme og livsstil

Kreativt selv

Carl Jung (1875-1961)

Energi ikke bare knyttet til seksualitet men også til åndelige interesser.

To generelle holdninger: Utadvendt og innadvendt

Det ubevisste som personlig og kollektivt, med arketyper

Sandor Ferenczi (1873-1933)

Otto Rank (1884-1939)

Ungarsk psykoanalyse:

Psykosomatiske lidelser og fødselstraume

Melanie Klein (1882-1960)

Seksualitet erstattes med betydning av tilknytning

Hovedvekt på pre-ødipal utvikling og analyse av barn

Anna Freud (1895-1982)

Analyse av barn

Utviklingslinjer

Autonomt ego og ego-psykologi

Wilhelm Reich (1897-1957)

Karakteranalyse og orgonterapi

Karen Horney (1885-1952)

Betydning av sosial påvirkning og av relasjoner

Grunnleggende angst og tre nevrotiske mønstre

Kvinnepsykologi

Erik Fromm (1900-1980)

Flukten fra friheten og popularisering

Erik Erikson (1902-1994)

Menneskets åtte aldre

John Bowlby (tilknytningspsykologi)

Heinz Kohut (selv-psykologi og naturlig narcissisme)

21

Gestaltpsykologi

1. Organisasjonsprinsipper for persepsjon

Hovedsyn: Persepsjon er en helhetsmessig bevissthet som innebærer en organisering av inntrykk

Eks. på prinsipper:

(perseptuelle konstanser, figur-grunn)

Nærhet

Likhet

Sluttethet

God form

2. Læring: Læring ved innsikt

Hovedsyn: Læring er en reorganisering av bevissthet

3. Hukommelse og tenkning:

Effekter av organiseringsfaktorer påvirker begge deler

4. Sosialpsykologi: Gestaltprinsipper overført til hypoteser om opplevelser av samspill og andre mennesker

Kurt Lewin: Feltteorien

Solomon Asch: Eksperimenter over konformitet

Fritz Heider: Attribusjonspsykologi

Leon Festinger: Kognitiv dissonans og holdninger

22. S-R modellen: Implikasjoner

1.Elementarisme.

Atferd kan brytes ned i mindre bestanddeler. Dette går sammen med et syn at en skal fokusere på elementære forbindelser fordi de lovene som gjelder for dette (f. eks. betinget atferd) også vil gjelde for all annen atferd.

2. Reaktivitet.

Modellen har innbakt et syn om at organismen "styres" av stimuli (omgivelsene), den vil ikke foreta seg noe uten ytre påvirkning (passiv organisme).

3. Periferalisme.

Når de sentrale forbindelsene er mellom stimuli og respons, reduseres hjernen til en koplingsboks. Det viktige blir det som skjer i periferien av organismen (f. eks. mellom muskler og miljø), ikke det som skjer i hjernen.

4.Spesifisitet

Atferd ansees knyttet til spesifikke utløsende stimuli, dvs. ikke til generell styring slik som planer, oppfatninger og meninger.

5.Assosiasjonisme

Modellen innebærer i hovedsak at responser assosieres med stimuli uten nærmere oppbygging av sentrale forhold slik som hukommelse og tenkning.

6. Environmentalisme

Responser på miljøet (læring) ansees å bestemme alt, det er ikke plass for medfødte egenskaper (black box – tabula rasa)

Formatert: Skrift: 14 pt

23

Behaviorisme: Bakgrunn

Filosofi:

Engelsk empirisme

LaMettrie (1709-1751) Mennesket som maskin

A. Comte (1798-1857) Positivism

Dyreforsøk:

Lloyd Morgan (1852-1936) Beskrivelse av prøving og feiling 1894

Psykologisk forskning:

Ebbinghaus (1850-1909) Glemselskurven

Thorndike (1874-1949) Læringspsykologi

Pieron (1881-1964) Behavioristisk program 1907

Sechenov (1829-1905) Refleksen som psykologisk objekt 1863

Pavlov (1849-1936) Eksperimentelle studier av læring

**Bechterev (1857-1927) Betingede reaksjoner som nevralt
endringer**

24

Sammenligning av Pavlov og Watsons læringsoppsett

Pavlov		Watson	
Hund uinteressert i lyd, sikler når mat kommer		Albert ikke redd rotte, viser frykt ved høy lyd	
Mat (US)	sikling (UR)	Høy lyd (US)	redsel (UR)
Lyd (BS)+ mat	sikling (UR)	Rotte (BS)+ lyd	redsel (UR)
Lyd (BS)	sikling (BR)	Rotte (BS)	redsel (BR)
Hund sikler ved lyd		Albert redd rotta	

Neobehaviorisme I: Tolman og Hull

Psykologiens objekt: Atferd (læring)

Metode: Eksperiment

Bakgrunn: Watson.

Logisk positivisme (utsagn forankret
i empiriske målinger)

Dyrs læring, reduksjonisme
(læring i sin «reneste» form)

Operasjonisme (definisjon ved måleoperasjon)

Hovedkjennetegn: Utarbeidelse av psykologiske teorier

Tolman (1886-1959)

Molær atferd
Intervenerende
variabler
Kognitive kart
Skille læring-utføring

Hull (1884-1952)

S-R psykologi
Betinging
grunnleggende
Forsterkning= driftsreduksjon
Atferd= (f) vane x drift

Neobehaviorisme II

Skinner (1904-1990)

Psykologiens objekt: Atferd (operant atferd)

Metode: Eksperiment

**Strategi: Miljømessig kontroll
Ikke-statistiske analyser
Ateoretisk tilnærming**

Hovedkjennetegn:

**Operasjonalisme (men ikke logisk!)
Operant metodologi
Atferdsteknologi**

27

Auguste Comtes (1798-1857) tre stadier i forklaringer av fysiske hendelser: (seks-binds verk om positivisme. 1830-1842)

**1. Det teologiske stadiet
Forklaringer basert på trossystemer, overtro og mystisisme
(slik som i religion)**

2. Det metafysiske stadiet

Forklaringer basert på "usynlige" prinsipper og enheter (slik som i filosofi)

3. Det vitenskapelige (positivistiske) stadiet

Forklaringer lite interessante, fokus på prediksjon og kontroll. Vitenskap handler om det som er offentlig observerbart.

(Psykologi er metafysisk nonsense)

28

"Den kognitive revolusjonen": Bakgrunnsfaktorer

1. Tidlig forskning:

Wurzburg-skolen : Forskning om tenkning (bl.a. innstilthet og bruk av forestillingsbilder)

Hermann Ebbinghaus (1850-1909)

Hukommelse relatert til mening

Gestalt-psykologien med vekt på persepsjon, innsikt og problemløsning

Jean Piaget (1896-1980)

Teori om stadie-utvikling av kognitive strukturer

Charles Bartlett (1886-1969)

Hukommelse som en rekonstruktiv prosess

2. Moderne tilnærminger:

Cybernetikk:

Wiener (1948) påviser hvordan balanse i et system opprettholdes ved justeringer basert på feed-back

Informasjonsteori:

Shannon & Weaver (1949) med begreper om informasjonsprosessering og om at informasjon overføres fra et system til et annet

Kunstig intelligens:

Tulvings (1950) sammenligning av maskin og menneske

Lingvistikk:

Chomskys (1957) kritikk av behaviorismen med grunnlag i en teori om medfødte språkstrukturer

29

Humanistisk psykologi: Utgangspunkt

- 1.Behaviorismen gjør mennesker til roboter, laverestående dyr eller datamaskiner**
- 2.Psykoanalysen fokuserer ensidig på mennesker med problemer, og på å kurere disse problemene**
- 3.Begge retninger forholder seg autoritært (ovenfra-og-ned) til mennesker**

Vi trenger en psykologisk vitenskap og praksis som kan hjelpe friske mennesker til å virkeliggjøre alle sine muligheter. Dette må omfatte en konsentrasjon om det som er enestående med hver enkelt person, og om positive- framfor negative egenskaper

30

Humanistisk psykologi: Bakgrunn

1. Romantikk

Rousseau (1712-1778)

Mennesket som godt og fritt, samfunnet som trussel

2. Personalisme

William Stern (1861-1938)

Mennesket som helhetlig (pioner i anvendt psykologi)

Eduard Spranger (1882-1963)

Forstående psykologi og vekt på verdier

Moderne psykologer: Personlighetspsykologene Allport og Murray

3. Fenomenologi

Brentano (1838-1917)

All atferd er intensjonal

Husserl (1859-1938)

Filosofisk grunnlag for fenomenologisk metode

Fokus på essensen i bevisshetsopplevelsen (forutsetningsfri refleksjon)

Moderne psykologer: Rubin, Katz og Goldstein, Carl Rogers (1902-1987)

4. Eksistensialisme

Kierkegaard (1813-1855)

Subjektivitet er sannhet

Heidegger (1889-1976)

Være-i-verden (Dasein)

Autentisitet

Frihet, angst og kastethet

Sartre (1905-1980)

Eksistens går forut for essens (vi blir våre valg)

Moderne psykologer: Binswanger (1881-1966), Laing (1927-1989), May (1909-1994)

31

Den tredje kraften: Programformuleringer

Psykologisk vitenskap skal:

- 1. Være rettet mot den erkjennende og opplevende personen**
- 2. Legge hovedvekt på valg, kreativitet og selvrealisering**
- 3. Fokuserer på personlighetsmessige- og sosialt betydningsfulle fenomener**
- 4. Ta sikte på menneskelig utvikling og verdighet**

Humanistisk psykologi: Utgangspunkt

- 1. Behaviorismen gjør mennesker til roboter, laverestående dyr eller datamaskiner**
- 2. Psykoanalysen fokuserer ensidig på mennesker med problemer, og på å kurere disse problemene**
- 3. Begge retninger forholder seg autoritært (ovenfra-og-ned) til mennesker**

Vi trenger en psykologisk vitenskap og praksis som kan hjelpe friske mennesker til å virkeliggjøre alle sine muligheter. Dette må omfatte en konsentrasjon om det som er enestående med hver enkelt person, og om positive- framfor negative egenskaper

30

Den tredje kraften: Programformuleringer

Psykologisk vitenskap skal:

- 5. Være rettet mot den erkjennende og opplevende personen**
- 6. Legge hovedvekt på valg, kreativitet og selvrealisering**
- 7. Fokuserer på personlighetsmessige- og sosialt betydningsfulle fenomener**
- 8. Ta sikte på menneskelig utvikling og verdighet**

Rogers idealperson

- 1. Åpen for opplevelse, all opplevelse kan symboliseres**
- 2. Kongruens, og følgelig åpenhet mot nyhet**
- 3. En selv som utgangspunkt for evaluering**
- 4. Opplevelse av ubetinget selv-respekt**
- 5. Harmoni med andre**
- 6. Humanistisk- framfor teknologisk orientering**

32

Maslows idealperson (13 av 15 pkt)

- 1. Nøyaktig og fullstendig virkelighetsoppfatning**
- 2. Stor aksept av selv og andre**
- 3. Preg av spontanitet, enkelhet, naturlighet**
- 4. Mer opptatt av problemer enn av seg selv**
- 5. Preg av ro og behov for å være alene**
- 6. Selvstendighet**
- 7. Åpenhet og glede over opplevelser**
- 8. Periode med mystisisme og topp-opplevelser**
- 9. Identifisering med menneskeheten**
- 10. Sterke, men få vennskap**

11. **Demokratisk orientert**
12. **Sterk etisk sans**
13. **Kreativitet**

33

Funksjonalismens bakgrunn

Charles Darwin (1809-1882) William James (1842-1910)

**Francis Galton
1822-1911**

**Arv og prestasjoner
Differensialpsyko-
logiske målinger
Statistiske hjelpe-
midler**

**James Cattell
1860-1944**

**Testing av intelligens
Anvendelse av forskning**

**Alfred Binet
1857-1911**

**Testing av intelligens
i forhold til valide mål**

Funksjonalisme

Et perspektiv rettet mot tilpasning, mot analyse av det adaptive siktemålet og resultatet av psykologiske prosesser

34

Mekanismer/prosesser som besørger tilpasning (organismens svar på krav og utfordringer fra omgivelsene):

- 1. Medfødt utrustning: Reflekser og instinkter**
- 2. Mekanismer for gjentatte situasjoner: Tilvenning (habituering), klassisk betinging, læring ved prøving og feiling**
- 3. Prosesser for å handtere nye situasjoner: Problemløsning, intelligens**

Bakgrunnsfaktorer for psykologisk vitenskap i siste del av 18-hundretallet

To ”stolper”:

Helmholz: 1845-1890. Nerveledning, kartlegging av hørsel og syn, fargereseptorer, sansning og persepsjon, ubevisste slutninger

Darwin: Artenes opprinnelse 1859. Descent of man 1871. Expression of emotions in man and animal 1875.

Fra magnetisme til hypnose (Baird) 1841

Weber: Terskler for berøring og vekt 1845, “sensitivitetslov”

Fechner Elemente der Psychophysic 1860

Griesinger: Lærebok i psykiatri 1860

Sechenov: Reflekser 1863

Hartmann: Bok om det ubevisste, 1869

Charcot-Janet-Bernheim: Bruk av hypnose og ulike tolkinger

Wundt: Psykologisk laboratorium 1879

Galton: Antropometrisk lab, samsvar i tester, arv av intelligens

Ebbinghaus 1885: Om hukommelse

Spiritisme og ”Psyisk selskap” 1882

William James: Lærebok 1890

James Cattell: Testprogram for ”intelligens” 1890

Edward Titchener: Professopr ved Cornell 1892

Freud: Studien uber Hysteria 1895

Thorndike: Doktorgrad om læring 1898

Kraepelin: Psykiatrisk diagnostikk 1899

Psykologi tidlig i 20 århundre

Freud: Drømmetyding 1900

Pavlov: Nobels pris 1904

Binet: Intelligenstest 1905

Spearman: Korreasjonsanalyser og g-faktor i intelligens

Freud: ca 1907 reise til USA

**McDougall: Instinkt-teori og ”starten” på
Sosialpsykologien 1908**

**Wertheimer: Togreise og starten på Gestalpsykologien
1910**

Watson: Artikkel med start på behaviorisme

Forelesningsplan

August 23: Kapittel 4, den nye eksperimentalsykologien

August 30: Kapittel 5 og kapittel 7: Det abnormale, det okkulte og Sigmund Freud

September 6: Kapittel 6. Evolusjonsteori og funksjonalisme

September 27: Kapittel 8. Gestaltpsykologi

Oktober 4: Kapittel 9: Behaviorisme

Oktober 11: Kapittel 12. Den kognitive revolusjonen

Oktober 18: Kapittel 12: Den kognitive revolusjonen

Oktober 25: Kapittel 13: Humanisme og relativisme

**November 1: Funksjonalistiske innslag fra kap. 6,
Piaget kap. 8 og intelligenstesting kap. 10**

November 8: Repetisjon

